

Кёп тюрлю масъалалар гёзден гечирилген

Талаттюн, ноябр айны 19-нда, Мычыгъыш Республиканы таҳшагъары Грозныйда Темиркъазықъ Кавказны Парламент бирлешивлериини гезикли конференциясы оъзюню ишин башлагъан. Бу йыл он биринчи керен оътгерилген шо гаракатда Мычыгъыш Республиканы парламентини депутатларындан къайры, Дагъыстандан, Ингушетиядан, Темиркъазықъ Осетия-Аланиядан, Ставропол крайдан, Къарачай-Черкеск Республикадан, Къабарты-Балқъар Республикадан гелген делегациялар ортакъчылықъ этген.

Шо гъакъда айта туруп, шо конференцияда Дагъыстанны Халкъ Жыйыныны председатели Завур Аскендеров, ону заместители Камил Давдиев, олай да бизин Республиканы парламентини комитетлерини ёлбашчылары оъзлени ортакъчылығын болдургъанын айрыча эсгермеге тюште.

Оътгерилген шо конференцияны барышында шону гюнлюк низамында белгиленген 16 тюрлю масъала арагъа салынып ойлашылған. Бизин улукеде федерал даражада къабул этилген бир-бир законлагъа алмашынвлар ва толумлашдыривлар этив аслу ерни тутгъан. Шоланы арасында намусну эркинлигине вадин бирлешивлеге байлавлу законгъа ДР-ни Халкъ Жыйыныны пред-

седатели Завур Аскендеров ва ону заместители Камил Давдиев, олай да бизин Республиканы парламентини ёлбашчылары Фирудин Ражапов газирлекен алмашынвлар ва толумлашдыривлар тасдыкъ этилген.

Конференцияны ортакъчылары Россияны Пачалықъ Думасына ва Гъукомутина чакъырив къабул этген. Шону булан бирге, Темиркъазықъ Кавказны Парламент бирлешивию конференциясыны ортакъчылары бизин улукеде яшайгъан халкълагъа миллетлени ва гъар тюрлю динлени вакиллерини арасында татывсузлукъгъа ёл берилмеге тюшмейгенин белгилейген чакъыривну да малим этген.

Шондан къайры да, конференцияны оълчевонде юролген Темир-

къазықъ Кавказны Парламент бирлешивлериини генгешлерини вакътисинде ағамиятты законланы проектлерин газирлевге, пачалықъ къурулушуна байлавлу масъалалагъа къаралгъан. Ерли гъакимлик къурумларыны алдында токътагъан, олай да яшавлукъ масъалалагъа, экономиканы оъсдюровге, миллет аралиқълагъа, парламентленни бирге иш гёрювонде байлавлукъланы беклешдиривге, оъзге масъалалагъа артықъ тергев берилген.

Арабгюн, ноябр айны 20-сында, Темиркъазықъ Кавказны Парламент бирлешивлериини гезикли конференциясы оъзюню ишин тамамлагъан. Белгили экени йимик, шо конференцияны ортакъчыларын гъар йыл гезик булан Темиркъазықъ Кавказны къайсы буса да бир Республикасы кабул этип геле. Алданокъ билдирилген күйде, гелеген йылда шо конференция Къарачай-Черкеск Республикада оътгерилежек.

Н. БАЙБОЛАТОВ.

Язылыв – 2025

**Милли газетибизге язылмай къалмагъыз!
Ону гележеги, къысматы сизин булан байлавлу.
Газет – милletни байлыгъы!
Газетсиз болмайыкъ!**

язылывнұ индексы – ПБ 429

Почтаны бёлюклеринде
(уюнен етишдиреген кюонде)
бир айгъа – **88,84** манат
уъч айгъа – **266,52** манат
ярым йылгъа – **533,04** манат
йылгъа – **1066,08** манат

**Дагпечатны
киоскларында**
бир айгъа – **42** манат
уъч айгъа – **126** манат
ярым йылгъа – **252** манат
йылгъа – **504** манат

**Охувчулагъа
газетни редакция
етишдиреген кюонде**
ярым йылгъа – **225** манат
йылгъа – **450** манат

Алдынлыкъ алғанлар белгили болған

Алдагъы гюнлерде Дагъыстанны Гъукуматыны председателини заместители Руслан Алиев гъакимлик къурумларыны ерли сиптөлөрини алдынлыларын белгилейген комиссияны генгешин оътгерген.

Ол оъзюню гиришив сёзюнде эсгергени йимик «Ерли сиптөлөр» деген проектни аслу мурады бизин Республиканы муниципал къуруулувланы якълав болуп токътай. 2019-нчу йылдан берли шо проектни яшавгъа чыгъармакъ учун бюджетден 1 миллиард 700 минг манат бакъдырылгъан. Шону булан бирге, шо прект булан гёз алгъа тутулгъан гаракатланы яшавгъа чыгъармакъ учун бюджетден тышдагъы дагъы 560 миллион манатны къадарында акъча маялар къуршалгъан. Шо да 905 проектни оълчевонде бизин Республиканы юрларында айрыча онгайлыкълар яратмагъа имканлыкъ берген. «Ерли сиптөлөр» деген проект бугюнлерде асувлу күйде яшавгъа чыгъарылагъанындан бириси гъисапана. Гъар юртда яшайгъанлар да этилген ишни гъасиллерин 2-3 айдан гёргемеге бола.

Ону сёзлерине гёре 2025-нчи йылда «Ерли сиптөлөр» деген проектни яшавгъа чыгъармакъ учун бизин Республиканы бюджетиндөн 20 миллион манат гёргетилежек.

Генгешни барышында Дагъыстанны экономикасын оъсдюровге къарайгъан министерлигине бизин Республиканы районындан ва айры-айры юрларындан бакъдырылгъан 80 тюрлю проект гёзден гёчюрүлген сонг шоланы 49-у алдынлыкъ алғанлары гъисапда белгили болған. Бир-бир проектлени документлери таман даражада төзөвлө гъазирленмегенге гёре къайтарылгъан.

Б. АЙБОЛАТОВ.

Тувра эфирде къатнажакъ

Жумагюн, ноябр айны 29-нда, Дагъыстанны Башчысы Сергей Меликов алдан берли де токътшагъан мердешин узатып, бизин Республикада яшайгъан ватандашлар тувра эфирде оъзюне берген соравлагъа жаваплар къайтаражакъ.

Бизге белгили болған йимик, ватандашланы къыйынын-тынчын билмек учун оътгерилген шо гаракат бу йыл дөртүнчү керен де РГВК «Дагестан», ГТРК «Дагестан», ННТ телеканалларда, ДР-ни Башчысыны ва РГВК «Дагестан» теканалны телеграм-каналларында, олай да «Страна гор», «Радио России в Махачкале», «Прибой», «Ватан», «Столица» радиостанциялардан юролежек.

Бугюнлерден тутуп да, ватандашлар Дагъыстанны Башчысына оъзлени соравларын гечеси-юнү булан арасын бир де бёлмейген күйде ишлейген **8-8722-98-90-81** телефонгъа сейлеп бермеге бола. Дагъыстанны Башчысына берилген соравлар интернет дюнья торунда хас күйде иш гёрген жамият гюплерде де къабул этиле.

Бизин маълумат.

Гъар ким оъзюнден башласа...

Дагъыстанда налоглар жыйыв масъала къачан да агъамиятлы болуп гелген. Налоглар ерли муниципалитетни бюджетин толумлаштырагъандан къайры да, шо маялар сонг яшавлукъ агъамиятты булангъы масъалаланы – сув, газ быргъылар тартывну, машин ёлланы онгарывну, янги яшлар бавлар, мактаплар къурувну ва олай башгъаларын чечмеге де имканлыкъ бере. Бизин юртларда буса олай четимликлер ёкъ тюгюл.

Гъали адамлар бир тамаша ойлашагъан болуп къалгъан: налог тёлеме сюймейбиз, амма яшайгъан ерибизде онгайлыкълар болдурулгъанны сюебиз. Шо ой, мени гъисабымда, тюз тюгюл. Буссагъат шо налогланы адамлар тёлеме герекилери аслу гъалда уъч бар – мюлк-матагъ налог, топуракъ налог ва транспорт налог. Булагъанда, ую-мюлкю, машини ёкъ адамны да тапмассан. Топуракълар десенг, тезде колхоз-совхоздар тозулагъанда адамлар талашып-давлашып дегенлей шо топуракъланы да юрт хозяйство муратларда еледи. Ода къайырмас, алгъандыр, амал этгендир, тек не амал, шо топуракъланы яртысы да къолланмайчы. Хыйлы ерлер бар барлакъ басып турагъан. Шо ерлени ессилери барысы да топуракъ налогну тёлейми экен? Тёлейгенлерinden эсе, тёлеме сюймейгенлери кёп экенине шеклик ёкъ.

Налог тёлевнүү гъар ким оъзюнден башласа яхши болар эди. Шо якъдан ерли гъакимият адамланы арасында англатыв иш юрютмей деп айтып да болмайбыз. Нечакъы да бериле маълуматлар, чакъырвлар тёлегиз налогланы деп. Буса да, шолай чакъырвлагъа хыйлылар къабан тынглов этип къоягъаны яман.

Къайсы муниципалитетни башчысы да налоглар жыйывну масъаласына айрыча агъамият бермеге борчлу. Нечик чи, эгер налогланы планы толмаса, республикадан ерли бюджетте гелеген маяланы ойчеву де кемий. Бу масъала Буйнакск районну администрациясында болагъан жыйынларда да чакъда-чакъда арагъа салынгып ойлашила. Булагъан жыйынларда налог инспекцияны вакиллери де ортақъылыкъ эте. Районну башчысы Уллубий Хан-

мурзаев ерли юрт администрацияланы ёлбашчыларындан да шо масъалагъа тергевнүү гючлендирмекни талап эте бола. Муна, гъали де, йылны ахыры болгъунча налоглар жыйывну барышы гъакъда гъисап бермеге деп борч салынгъан.

Бираз алда Буйнакск районну башчысыны заместители, ерли бюджетте гелеген налогланы таъмин этиливионе къарайгъан комиссияны председателини борчларын күтеген Гъажимурат Халимбеков эсгерилген темагъа байлавлу жыйын ойтгерди. Ону ишинде налог инспекцияны, район администрацияны экономика ва топуракъ масъалалагъа къарайгъан бёлюклерини жаваплы вакиллери, сонг да банкет залланы, автозаправкалары, тюкенлени ессилери ортакъылыкъ этдилер. Аслу масъаланы айланасында пайдалы пикру алышдырдылар, закон ёлу булан онгача далацчылыкъ этегенлер де налогланы тёлеме тюшегени гъакъда айтдылар. Тюкенлер яда банкет заллар, олай башгъа сатыв-алыв, ашамлыкъ ва башгъа продукция

болдурув булан машгъул ерлер, оъзлер ерлешген районну яда шагъарны бюджетине налог тёлемеге борчлу. Шону буса бир башлап, эсгерилген ерлени налог инспекцияда гъисапгъа алывдан, документлерин ёрукълашдырыва-дан башлама герек.

ни онгайлыкъларын къоллап, налог тёлевнүү уйден чыкъмагъан күйде кютюп болагъан къайдалары да бар. Далапчылыкъ булан машгъул адамлар ону да билмей тюгюлдюр.

Эсгерилген жыйында айтылганы йимик, Буйнакск районда налог жыйывну таъмин этивге къарайгъан комиссия онгача далацчылыкъ булан машгъул болагъанланы тишиши документлерин тергей туруп нече керен де рейдерлер ойтгерип тура. Шоланы гъасиллерине гёре, налог инспекцияны янында гъисапгъа алымагъан күйде иш гёргегени учун РФ-ни Административ низам бузувларыны Кодексини 14.1-нчи статьясына гёре хыйлылар жавапгъа да тартылгъан. Низамны бузгъанлагъа язылгъан протоколланы санаву чу бир мингден де кёп.

Бир керен буварыв этгенде де тюз гъасил чыгъармай, демек, налог инспекцияда гъисапгъа токъттамай чалышагъанлар гъали де бар. Шо саялы да полицияны вакиллерин де къуршап, сатыв этеген тюкенлерден айланып, РФ-ни Административ низам бузувларыны Кодексини 27.10-нчу статьясына асасланып, олар сатагъан малланы чыгъарып алгъан гезиклер де болду. Тек, шолай чараптар да бу масъаланы чечме болушлукъ этими экен дагъы? Гъар ким шону оъзю англама, оъзюнден башлама тюшээди.

Озокъда, бизин халкъ далаплы экенине гъеч сөз ёкъ. Барыбыз да, имканлыкъларга гёре ва болагъан күйде чалышабыз. Бюджет тармакъда ишлейген муджимлер де, медицина къуллукъулар да аз-кёп налогларын тёлемей тюгюл. Оланы ишлейген еринде тёлемесе де къоймай. Тек, мен ойлашагъан күйде, налогланы жыйывну бирраз ойреден, «къазаны къолай къайнайгъанлардан» башлама тюшээди. Артдагъы далиллеге гёре, савлай Дагъыстанда далапчылыкъ булан машгъул болагъанланы къап яртысына ювугъу налог инспекцияга гъали де «арекден къарай».

Гъайбулла ГАЙБУЛАЕВ.

Туристлени иштагъландыражакъ

Артдагъы йылларда Дагъыстан Республика туристлени къабул этив тармакъдан къайры да, илму ёлда да гёремекли устьюнлюклеге етишген. Шогъар байлавлу болуп «Илмуну ва технологияланы 10 йыллыгъы» деген программаны айланасында «Махачкала научная» деген илму турист маршрут гъазирленген. Эсгерилген сиптэ бизин регионну ахтармагъа муштарлы, илму янгылыкъланы, маданиятны билмеге сюеген туристлер учун яратылгъан.

Бу маршрут Дагъыстан Республиканы яш алимлери Дагъыстан пачалыкъ университетни янында ва Россияны билим берив министерлигини якълаву булан «Вершины наук» деген Темиркъазыкъ-Кавказ округну илму-турист фестивальдагъы проектге гёре гъазир этген.

Илму маршрут сапаргъа гелгенлеге бизин республикадагъы асуу илму-ахтарлыкъ къурumlалар: Дагъыстан пачалыкъ университетте, М.М. Жамболовину атын-дагы Дагъыстан пачалыкъ агтар университетте бармагъа имканлыкъ берилежек. Туристлер нанотехнология, экология ва биотехнология тармакъларда алдынлы

илму ахтарывлар ва янгылыкълар булан таныш болажакъ.

Туристлер учун гъазирленген программагъа гёре, Дагъыстан пачалыкъ агтар университетни аслу бинасында инг башлап янгыз бизге хас проектлер булан таныш этежек. Шоланы арасында студентлени «Мишель» деген бишлакъ этив бёлюгю бар. Туристлелеге бишлакъ этивню технологиялары гёрсетилежек ва фермер маллардан этилген ашлар таклиф этилежек.

Сонг туристлер Россия Илмулар Академияны Дагъыстан федерал ахтарлыкъ центрни тарих, археология, этнография институтунда бизин республи-

када яшайгъан халкъланы тарихи ва маданият варислиги булан таныш болажакъ. Шолай да, ДГУ-ну янында чалышагъан «Цифровые платформы» деген инжиниринг центрдагы илму-ахтарлыкъ лабораторийлер гёрсетилежек. Туристлелеге ДГУ-ну янындагъы белгили Планетариинде нужум илмуну (астрономия) сырларына тюшюнмеге имканлыкъ болажакъ.

ДГУ-ну илму ва инновация бёлюгюнү проректору Алимурат Гъажиевни сөзлериине гёре, «Махачкала научная» маршрутту ортакъылары ерли адатлар, мөрдешлер, тарих ва маданият наукалар ва устьюнлюклер булан таныш болажакъ.

Патимат БЕКЕЕВА.

Азиз МИЧИГИШЕВ,
баш редактор

Ким айыплыны къояйыкъ. Не этме тарыкъ?

Ассаламу алайкум, уююзгө яхшылкъ, гюрметли охувчулар. Нечакъы кёп айтыла буса да, бу гезик де баягъы къыйын масъалабызға гелебиз. Къумукъ тилибизни сакъламакъ учун не этме тарыкъ? Неге булагъ тарыгъаныңыз гъакъында айтма, сёз зяя этмекни маңасы бармы экен? Ёкъ деп эсими геле.

Шо саялы бу масъаланы гъакъында сёз башланагъанда не заманда да шо соравдан башлама тарыкъбыз: «Не этме тарыкъ?» Муна шу ойну гёз алдыбызға гелтирип, гетген жумагюн «Ёлдаш» газетни редакциясында къумукъ тил сакълавгъа юрги авруйгъанланы чакъырып, гиччи-рек жыйын ойтгердик. Салынгъан масъаланы айланасында пикру алышдырдыкъ ва аслусу – не этмеге тарыгъы айтЫЛДЫ. Кёп адам жыйылмаса да, ана тилибизни масъалаларын яхши англайгъанлар къуршалгъан эди. Шо якъдан синаву да бар, аз-маз гёнгю чыгъып да битген... Буса да гъалиги гъал булан рази къалма суюмей, не къошум этме де гъазир.

Ана тилибиз бар болмакъ учун не этме герекни гъарибиз эсгердик. Тюрлю пик-рулар айтылды. Магъа сораса, ана тил ожакъдан баш алмаса пайда ёкъ. Амма башгъалар гъисап этеген күйде, хантав болуп уйде уйренмесе де, ана тилни школада да охуп билмеге бажарыла. Шогъар да хыйлы мисаллар бар. Ана тил сакълавгъа закон къабул этилмеге герек деп кёп айтыла. Шо да кёмек эттер деген умут бар. Болма ярай, неге болмасын?! Мен инанмагъан булан шо шолай тюгюлдөр дагъы. Инчесаният, адабият, телевидение-радио, театр, газетлер-журналлар – бары да «къураллар» иш гөре. Амма янгыз тил масъаланы устюндө ишлеп, шону бойнунда алма сюегенлер ёкъ деп айтма ярай. Олайлар нечакъы да бар болсун! Бир хас къурум, жамият чалышывчулар, сиптекилер арагъа чыкъмай къалмас. Неге десе миллитибизге ичишашаңнлар кёп, къолундан гелеген иш этмеге де жагъ турагъанлар бар. Жыйылып гъаракат этмеге заман гелмей турамы экен яда къурулуп болмаймы – билмеймен.

Ёлугъувнун барышында хыйлы таклифер берилди, энnidен сонг шоланы яшавгъа чыгъарта турмагъа тарыкъ болажакъ. Айтылгъан сёз Аллагъ буюрса яшавгъа чыкъмай къалмас. Бизден болгъанны этмеге гъазирбиз. Не имканлыкъ бар буса – шону къолламагъа тарыкъбыз.

Масъала чечивню кёп ойден алса, кёбюсю гезик арты гелмей къала. Бизин эсибизге гелеген күйде, этилмеге бажарылмайгъан бир залим иш этгенче, гиччи-гиччи кёп иш этген къолайдыр. Бүгүн бир чара, тангала башгъасы, сонг бирдагъы-бирдагъы – аслусу токъталмай гюнден-гюн гъаракат этмеге тарыкъбыз. Сонг да, бу бир гюнден чечилеген масъала тюгюл. Мурадыбызға етишербиз, эгер оьсюп гелеген наслугъа къумукъ-лугъубузну сингдирмеге болсакъ. Тамурларына исинсе, олар оьзлер кёп сююп ана тилинде де сёйлежек, тарихин, адатларын ахтарып билежек ва сакълажакъ. Негетлерибиз яшавгъа чыкъмакъ учун гъазир къайдалар ёкъ, шо саялы билеген кююбюздө алгъа юрюмек къала.

Гъайлы аданы, пагъмулу касбучуну ульгюсю

Пагъму сатылмай, ону Аллагъ бере деген айтыв бар. Тек пагъмулу адам ишлемесе де болмай. Лайла Мусаева Хасавюрт районну Тотурбийкъала юртунда белгили йырав Латип Шайиповну агълюсунде тувуп оьсген. Школада охуйгъан вакътисинде сурат этмеге пагъмусу болгъан. Сурат этивге пагъмулу къызызъаш гъар тюрлю гийимлени суратлай туруп иш тикмеге уйренмеге къаст этген. Инчесаният школада охумаса да оъзюю гиччи бармакъларында гъын пагъмусу, къасты булан сурат этивге муштарлыгъын ташламагъан. Шо күйде гиччиден берли уллу болгъанда исбайы опуракълар тикмеге мурады болгъан.

Лыгъын гиччи Майяны дюньясында артдырмакъ учун огъар да школагъа барагъан яшлагъа къыйышывлу опуракъ тикмеге эсине гелген. Лайла гече булан къызына бир исбайы капот тикген. Асхартавлар иимик учь де эркъардашыны артына да тюшюп школагъа Билимлени байрамына баргъан гиччи

Лайла Мусаева яшлары булан.

Лайла 2022-нчи йылда Дагъыстан пачалыкъ педагогика институтине чеберграфика факультетине охумагъа тюшген. Институтда охуйгъан йылларында оъзю ойлашып, бичип тикген опуракълары булан гъар тюрлю оълчевдеги конкурсларда ортакъчылыкъ этген. Лайланы опуракъ жыйымына белгили дизайнерлер В. Юдашкин, Э. Хромченко багъа берген. Ол Санкт-Петербургда, Москвада «Русский силуэт», «Кавказкий стиль» деген модалы опуракъланы гёрсетивлеринде ортакъчылыкъ этген ва савгъатлы ерлеге лайыкълы болгъан. Ону биринчи опуракъ коллекцияси джинс ва кетен къумачланы гелишдирип тигилген гъар тюрлю фасонлана опуракълары болгъан.

Лайла Латиповна уйленген сонг агълю себеплерине гөре Минеральные Воды шагъаргъа гёчген. Шонда башлап яшлар бавунда тарбиялавчу, сонг пагъмулу яшланы школасында сурат этив саниятдан дарс беривчю болуп чалышгъан. Бир вакътини ичинде опуракълар тигив ишин де узатгъан. Ол опуракъланы нече де мекенли, гъар адамгъа къыйышывлу күйде тигеген уста дерзи гъисапда белгили болгъан. Яшлагъа, уллуга опуракълар тигегенден къайры, сагъна учун да гийимлер тиге. Уйде къолланагъан, къумачдан этилген малланы да тикмеге уста. Ол кавказ, дагъыстан халқъланы мил-

ли гийимлерин нече де уста күйде тикмеге бажара.

Лайлагъа тигив ишигизде инг де эсигизде къалгъан ағывалат бармы деп сорайман?

– Минеральны Воды ша-гъарда яшайгъан вакътимде «Булакъ» деген мычыгъыш ансамбль сагъна гийимлерин тигип онгармакъны тиледи. Эки жуманы ичинде 25 санавда гийимни тигип битмеге герек эдим. Оланы оълчевлерине гөре тикмеге герек. Иши кёп. Етишип болармани деп гъалек болдум. Тек бажардым. Оъзюм булан оъктем де болдум.

Лайла агълюсо булан Магъачкалагъа гёчюп яшайгъаны да бир-нече йыллар бола. Гиччицен берли юргине тутгъан мурадына етишмеге тахшагъарга гёчгенде наисип болгъан.

Муна бугюнлерде Лайла Латиповнаны оъзюю айрыча опуракълар тигеген устаханасы бар. Къатынгышилени арасында айрокъда иш тигивге усталыкъ, пагъму гъар заманда да макъталып гелген. Ол 4 яшны гъайлы асаны да дюр. 13, 11 ва 7 йыл чагъындагъы уланлары ва 3 йыллыкъ къызы бар. Ол яшларына да школа гийимлерин оъзю тиге. Гиччи уланы бу йыл 1-нчи класгъа баргъан. Билимлени байрам гюн – 1-нчи сентябрge уланларына бир иимик школа гийимлер тиген Лайла, гиччи къызы Майяны да школагъа алып бармагъа токъташгъан. Билимлени гюнюн агъамият-

Майдагъы сююнч ва оъктемлик юзюндеги иржайы-вундан белгили. Биринден бири арив гийинген уллу ағылюге ким де сукъланмай къалмагъандыр.

Школа чагъындагъы яшлагъа айрокъда кёп тергев, къарав тарыкъ. Сизин опуракъ тигив ишигиз де кёп заман ва гюч талап этегени белгили. Кёп яшлы ана гысапда чалышмагъа къыйын тюгюлмю?

– Яшланы янында болмакъ учун оъзюмню дерзи устаханамы биз яшайгъан уйни ювугъунда ачгъанман. Гъали, айрокъда яшлагъа тергев тарыкъ заман. Ишим уйге ювукъ экенге яшланы да тергевни тюбюнде тарбиялагъа бажарыла. Мен оъзюмню талаплы ва низамлы ана гысаплайман. Айрокъда кёп яшлы агълюрлар низам болмагъа герек. Низам тарбияны башы деп ойлашаман. Яшларым гележекде тарбиялары, билимли адамлар болгъаны сюемен. Шону учун агълюм де, мен де къаст этебиз.

Лайла Мусаева кёп яшлы гъайлы аданы, бажарывлу, пагъмулу касбучуну ульгюсю. Бугюнлерде Аналаны байрам гюнюн алдында Лайла Латиповнагъа къатты савлукъ, наисип, берекет ва уллу устюнлюклар ёрама сюемен. Яшларыгъыз даим сизин сююндюрсинг, юргигиздеги бары да мурадларыгъыгъа етишмеге Аллагъ наисип этсин.

Патимат БЕКЕЕВА.

Алибекни гъалал къуллугъу

«Эр уланлар уйде тувар, къырда ойлер» деген къумукъ халкъны айтыву бар. Хас асгер гъаракат башлангъанлы, Бабаорт райондан гетген кёп уланлар ал сыйдralарда ойзлени къаттылыгъын, къоччакълыгъын гёрсете туруп, устьюнлюкке лайыкълы къошуун этелер. Къумукъ халкъны ойзден уланы, хамаматюртлу 29 ийлүкъ Алибек Къанболатов шолайланы сыйдрасында.

Алибек Къанболатов тавакаллыгъы ва къоччакълыгъы булан Ватанына берилгенликни ва гючюю руғыну белгиси болуп токътай. Ал сыйдralарда асгер бёлюкде, ойзюне инангъанланы умутларын ойр этмек муратда, ол бары гючюю ва къастын салып чалыша. Къоркъунчун билмейген Алибек, ойзюю яшавун ойлашмай, гъар гюн дегенлей, элин, халкъын якълавну масъаласын алгъа сала. Неонацистлер булангъы ябушувда гёрсетеген ону устьюнлюклери асгер бёлюкде бирге къуллукъ этеген ёлдашларыны ва юртларыны юргине руғы бере. Украина бойда миллетчилеге къаршы юрюлеген хас асгер гъаракатгъа этген къошууму да ону, эргиши хасиятларын, игитлигин исбаттай. Ойрде эсгерилген айтывну, дав майданда Ватаныны алдында борчун кюте туруп, Алибек ойзю де ташдыра десек дурус болар.

Алибек Къанболатов 1995-чи ийлөө ноябрь айны 10-нда Хамаматюртда туvgъан. Кёп гиччилей охувгъа гъасирет Алибек, чагъында тенглилери булан 2002-

нчи ийлөө кюртдагъы Р. Я. Бекишевни атындагъы 1 номерли орта школагъа бара. Шо йыллары ону, яшавунда инг де агъамиятлы болуп токътай. Неге тюгюл ол герти къурдашлар булан таныш бола, янги яшавгъа абат баса.

2013-нчи ийлөө школаны лап яхши къыйматлагъа тамамлап, ол Къызлар шағарда Къыбыла федерал университетине охума тюше. Ону да ол 2017-нчи ийлөө битдири. Студент йылларында ол билимни терен сырларына тюшюне ва уйрене, олар да Алибекни гележек касбусун танглавуна болушлукъ эте.

Охувун тамамлагъан ийлөө ноябрь айны 7-синде А. Къанболатов Бабаорт район военкоматындан повестка гелип, асгер борчун кютмеге чакъырыла. Шондан сонг Бурятия Республиканы Улан-Удэ шағарындагъы асгер бёлюкгө йибериле. Асгер борчун кютеген вакътиде ол бай сынав топтай, Ватаныны алдында ойз борчун кюте туруп огъар гъакъ юрекден берилгенин де гъис эте.

Ватаныны алдындагъы борчун кютген сонг, ол асгерчини къуллугъун ойзюне касбу этмек му-

А.Къанболатов.

ратда, 2020-нчи ийлөө Къызларда ёрлешген 5389 номерли асгер бёлюк булан дыгъар байлай. Ону бу ерде элин якъламагъа юргинде тувлунгъан умутлары ойзтөрече гөрюне.

2022-нчи ийлөө А. Къанболатов хас асгер гъаракатны ортакъчысы бола ва къоччакълыкъны уйл-

гюлерин гёрсете туруп, Донецк, Луганск халкъ республикаларда, дагъы да Херсон ва Запорож областларда, Россия милли гвардия асгерлерини роталарыны бирисинде къуллукъ эте туруп, миллетчилер булангъы урушларда ойзюю усталыгъын камиллешдире.

Алибекни уюнде яш агълюсю ва эки гиччи гъакъылбалыкъ болмагъан авлети къаравуллай. Олар учун ол янгыз Ватанны якълавчусу тюгюл, инамлы аркъатају да дюр. Асгер къуллугъунда нечакъы четим ва къыйын масъалалар ёлукъса да, Алибекни уягълюсю огъар къыйынлыкълардан чыкъмагъа гюч ва руғь бере. Йыракъда къалгъан аявлу адамларын эсгере туруп, олар иссилигинден Алибекни юрги ойр бола, алдында токътагъан бары да четимликлерден уист болмагъа гюч бере.

Бугюнлерде Алибекни къоччакълыгъы, элине, халкъына гъалал этеген къуллугъу кёплени руғьландыражакъ деп эсиме геле. Ону иймик къатты, къайратты, Ватанын гъакъ юрекден сююп, къыйын гюнлөр тувгъандада ону якъламагъа гъазир турагъан, элибизде паraphatlykъ болдуруп, аталаны мердешли адатларын да сакълап, олар гележек наслугъа тапшурма къаст этеген игит Алибек Къанболатов уйлугюе къалажакъга шек ёкъ.

Давамы.
Башы гетген номерде.

Токъмакъ

Токъмакъ бизин ойжетли кюйде къаршылады. Бизге о бир де тамаша болмады. Шағарны арекден гёргендөкъ, шонда не болажакъны билесен, топланы ярылыв авазлары эшитиле. Бизинкileni янындан да шогъар жавап къайтарыла. Бизин учун олай гъаллар уйренчили болуп да къалгъан, неге тюгюл мен бу ерлөгө уйчюнчю, мени ёлдашым Арслан буса бешинчи керен гелебиз, бирче кёп агъвалатланы шағатлары болгъанбыз. Тек мундагъы гъал бизин гъар заман къаттылыкъга тергейгендөй.

ПВО-ну тавушу бизин сапарны ренки болуп токътагъан. Кёкде гъаран ойкорюв ва къувун аваз эшитиле – бизин системалар душманны ракетлерин дагъытады. Шо да инамлыкъын гючлендире, неге тюгюл де мунда кёп уллу ва агъамиятлы иш юрюле.

Не къыйынлы гъаллар болса да, яшланы янына етишмеге бизге пуршавлукъ ёкъ. Олар бизин экинчи сутка къаравуллай, кёмеклешме гъазир болуп токътагъан. Ювугъубуз Шигъмагъаммат Дүгүүжев, (тагъылгъан аты «Док») булангъы ёлугъув бизге айрыча шатлыкъ гелтирди. Командабыз толу кюйде жыйылды. Украинаада миллетчилеге къаршы токътагъан бизин игитлөгө бек таъсирли посылаланы пайлав башланды. Паraphatlykъ учун биз гъарибиз ахырына ерли токътамагъа гъазирбиз.

«Док»

«Док» биз бу янгъа бирдагъы гелгенге бек шат эди. Медицина

къуллукъну лейтенант чинdegىи штат офицери Шигъмагъаммат Дүгүүжевге бек жаваплы иш тапшурулгъан: ол гъар гюн хас асгер гъаракатда яраланагъан солдатлары къутгъармагъа герек.

Ону булан бирче бизин райондан Тимур, тагъылгъан аты «Гъасанай», деген улан да ишлей. Олар бирге иш гёrelер, олары аслу борчу – яралангъанланы отну ичинден чыгъармакъ. Гъар гюн къоркъунчлукъ булан къаршылашалар, тек ойзлени борчундан бир абат да артгъа къайтмайлар.

Бу экев – герти игитлер. Шигъмагъаммат, ойзюю топлангъан сыйнаву баргъа, шоссагъат тувлунгъан гъалны багъалай ва яш-

ланы къутгъармакъ учун тарыкъ чараплар гёре. Тимур, тувлунгъан гъалгъа тез тюшюнегенлиги ва чалт жавапланызы булан, «Док-ну» толумлашдыра.

Олар яралангъанланы яшаву учун бек тарыкълы биринчи кёмекни эте ва олары госпитальгъа ерли узаталар. Шихмагъаммат ишни барышын тергейгенд заманда, Тимур ёлда къоркъунчсузлукъ болдуруп, яралыланы етишдирмеге кёмек эте.

Булар учун шо иш – янгыз ойзлени ишин кютов тюгюл, ёлдашларыны яшаву ва савлугъу учун кёмек этив – юргинден гелеген бир чакъырыв. Гъарисини ойзи баргъа къарамайлы, олары

бирлешивю бек агъамиятлы ва туврадан-тувра савлай барыбызгъа да салынгъан мурадыбыз – уистюнлюкке етишмеклик – мурат болуп токътай.

Посылкаланы пайтайгъан вакътиде кёбюсю яшлар генераторланы ва ток печлени алмагъа сюе эди. Олары да англамагъа тюштө: чакъ бу якъда салкъын болгъан, гечелер буса, бек суурукъ. Къыш да геле тура. Шо гъалланы барын да гёз алгъа тутуп, генераторлар да, ток печлер де кёп этип алгъангъа янгылышмагъанбыз.

Бу ерде солдатлар бары да къол узатгъанлагъа баракалла билдири. Миллетчилерден уист гелмек учун хас асгер гъаракат юротеген къоччакълагъа тергев бакъдырмагъа сюймейген саялы, олары барын да видеогъа алып турмадыкъ.

Боецлени разилик сёзлери яшав учун тарыкъ-герекни жыйып йиберген школада охуйгъан охувчулагъа да, ток печлер де, генераторлар да алып йиберген, олары барын да етишдирмеге кёмек этен ёлбашчылагъа да багъышлангъан эди.

Шондан къайры да, генераторлар ва ток печлер алмакъ учун маялар булан район администрацияны,райгазны ва «Бабаорттуяңылкълары» деген район газетни къуллукъчулары де кёмеклешдилер. Шо да биз бирче гючюю экенни ва уистюнлюкке етишежек-ни бирдагъы керен исбаттай.

Бетни гъазирлеген
Герейхан Гъажиев.

Давамы гелеген номерде.

Айтылагъан сёзден эсе, этилеген иш кёп болма тарыкъ

Бизин газетибиз ана тил сакълавгъа байлавлу кёп агъамият бере, шо гъакъда яза, пикру альшадыра. Миллетни бар болмакълыгъы инг башлап оъзтерече, ана тил сакъланмакъдан гъасил бола деп ойлашибыз. Бу масъалагъа гёре тил ахтарыв булан машгъул алимлени, жаны авруйгъан оъзгелени къуршама къаст этебиз. Муна, бу гезик де къумукъ тилни гъайын этеген, огъар юреки авруйгъан, Герценни атындагъы Россия пачалыкъ университетни баш илму къуллукъчусу Ругъаният Мусаева булан лакъыр этебиз.

– Ругъаният Атаковна, сиз хыйлы йыллар ана тилни илму якъдан ахтарыв булан машгъул боласыз? Бүгүнлерде оъзюгюзню ишигизде не масъалагъа артыкъ тергев бересиз?

– Мени диссертациямны темасы къумукъ антропонимикагъа, адамланы атларына, тагъылгъан атлагъа, тухумланы атларына, къысгъартылып айтылагъан атлагъа, олны формаларына багышлангъан эди. Ондан сонг язгъан илму макъалаларымда шо теманы узата туруп, тилни де, маданиятни да аралыкъларын ахтарма башладым. Тарихде, маданиятда, жамиятда болагъан алышынывлар тилге нечек таъсир этегени, маданият, жамият яшавгъа тилни таъсири буссагъатгы вакътиде мени тергевюмню тарта. Артдагъы бир йылны ичинде язгъан, халкъара конференцияларда малим этген макъалаларымны темаларын эсгерип къояйым:

– Къумукъ халкъ йырларындагъы хас атланы анализи;

– Абусупъян Акаевни яратывчуулугъунда «иман» деген англав;

– Янги охув шартларда ана тил дарсланы юрютюв;

– Ана тиллени дарсларында ономастиканы ахтарыв;

– Къумукъланы ва ногъайлланы къанна къазакъ йырларыны оъзтөречилиги.

– Гъалиги заманда дюнья оълчевде де, шону ичинде Дагъыстанда да аз санавлу халкъланы тили къоркъунчлу гъал-

да деп гъисаплана. Республикадагъы гъалгъа не къыймат берер эдигиз?

– Милли тиллер булан байлавлу масъалаланы кёбюсю ана тилни муаллимлерини бойнуна тюшген деп айтсакъ, янгылыш болмасбыз. Тек оланы ишин кёп тюрлю шартлар четимлешдире. Мисал гелтирип айтгъанда, яшлар учун тийишли дара жадагъы охув китаплар ёкъ, артдагъы йылланы узагъында ана тиллени муаллимлерине методика якъдан кёмек болардай басмадан чыкъгъан кита-

сакълавгъа гёре, яшлар къумукъча сёйлейгени сукъландыра. Шону себеплерин сиз нечек англаматмагъа боласыз?

– Ана тилни сакълав мурат булан Къарабудагъент районда кёп гъисапда иш этилип тура. Алданокъ белгиленген плангъа гёре, февраль айда ана тиллерден дарс береген муаллимлени сынавун гёрсетеген айлыкълары оъттериле. Шо айлыкъны ичинде ачыкъ дарслар этиле, стендер онгарыла. Ачыкъ дарслардан къайрыда, этилинген бек къужур-

плар ёкъ, сагъатлар йыл сайын кемий.

Тек сайлагъан касбусуна даим амин туррагъан, бай сынаву булангъы, ону да яшлар учун къоллайгъан, тилни, миллетни гележегин ойлашагъан муаллимлериз де, пагъомулу яшларыбыз да бар туруп, гележегибизге умут булан къарамагъа имканлыгъыбыз бар деп ойлайман.

– Ата юрутгъуз Къарабудагъентде ана тил

лу гъаракатлар яшланы иштагъын артдырагъан, къумукъ тилде тап-таза сёйлеп болар авлетлерим бар чакъы», – деген сатырларына тергев бергенни сюер эдим. Шу сатырларга гёре гъар къумукъман деген адам оъзюне багъа бермекни таклиф этер эдим. Ана тилни сёнме, дёнме къоймайгъан ер – инг биринчилей ағжю. Къумукъман деген адам башлап оъзюно ожагъындагъы авлетлени къумукъча сёйлеме уйретме, къумукъ ругъда тарбиялама герек. Дагъы ёгъесе, оъзге шаирибиз Акъай Акъаев айтгъанлай: «Күтмей буссанг күтегенин гъар миллет, кимге гъажат бугюн сени къумугъун?!

Гъар йыл республика оълчевде оъттерилеген олимпиадада бизин охувчуларыбыз алдынлы ерлер къазана. Яшланы олимпиадагъа гъазирлевде Къарабудагъентдеги гимназияны, Къарабудагъент 5 номерли школаны, Къакъашура 1 ва 2 номерли школаланы, Паравул 2 номерли школаны муаллимлерини даражасын оланы охувчулары алагъан алдынлы ерлер исbat эте.

Шолай пагъомулу яшларыбыз баргъа, оланы

Цифровое образование – янгы девюрю талабы. Гъалиги замангъа гёре янгы къайдаланы, интернетни, онлайн платформаланы къоллав биринчи ерге чыгъя. Шо якъдан Телеграм каналны, Ватсапны, оъзге къуралланы къоллап бизин къумукъ уланлар-къызылар гъаракатын болдура.

Арагъа чыгъарып, аян этмеге эринмей-талмай ишлейген муаллимлериз баргъа сююмей болмайсан. Артдагъы йылларда оъттерилеген «Ана тиллени инг яхши муалими» деген конкурсада бизин муалимлериз район оълчевде де оъзлени бажарывлугъун гёрсетип, республикада да алдынлы ерлер къазанма бажаргъан.

– Ана тилин сакълама сюеген оъзге юртлуларыбызгъа не таклиф берер эдигиз?

– Агъмат Жачаевни: «Мен къумукъман, къумукъ тилде тап-таза сёйлеп болар авлетлерим бар чакъы», – деген сатырларына тергев бергенни сюер эдим. Шу сатырларга гёре гъар къумукъман деген адам оъзюне багъа бермекни таклиф этер эдим. Ана тилни сёнме, дёнме къоймайгъан ер – инг биринчилей ағжю. Къумукъман деген адам башлап оъзюно ожагъындагъы авлетлени къумукъча сёйлеме уйретме, къумукъ ругъда тарбиялама герек. Дагъы ёгъесе, оъзге шаирибиз Акъай Акъаев айтгъанлай: «Күтмей буссанг күтегенин гъар миллет, кимге гъажат бугюн сени къумугъун?!

– Дагъыстанда ана тил булан масъала авур гъалда деп айтма ярай, школаларда шогъяр янашыв да макътардай тюгюл. Белгилийимик, сиз школаларда ана тилден ЕГЭ

МАЪЛУМАТ

Ругъаният МУСАЕВА 1974-нчюй ийил Къарабудагъент юртда тувгъан. 1991-нчи ийил орта школаны битдирип, Дагъыстан пачалыкъ университетни дагъыстан филология факультетине охума тюшген. 1996-нчи ийил университетни тамамлагъан. 1998-нчи ийил ДГУ-нү аспирантурасына охума тюшген. 2008-нчи ийилда ол филология илмуланы кандидаты деген аттъя ес болду. 2022-нчи ийилдан башлап Герценни атындагъы Россия пачалыкъ педагогика университетни баш илму къуллукъчусу къуллугъунда чалына.

яды ОГЭ сама болма геккни янысыз. Шо нечек таъсир этер деп эсигизге геле?

– Артдагъы вакътилерде ана тиллени масъалаларыны гъакъында гъукумат идараларда кёп гъисапда сёзлер айтыла. Тек оланы аслу оюн мекенли ахтарып къарасанг, бары да арагъа чыгъагъан амаллар орус тилни якълавгъа, ону Россияны халкъларыны арасында айрыча дара жасын артдырывгъа бакъдырылгъаны англайсан. Милли маданиятланы, тиллени якълайгъан тюрлю законлар тувулuna, тек бир-бирде этилеген ишден айтылагъан сёзлер кёпдюр деген ойлар да тұва. Нечакъы арив сёзлер айтылса да, ерине етишгендегे гёрмекли гъаракат яшавгъа чыкъмаса, ингде арив сиптелени ахыры пайдалы болмайгъаны тарих исбат этил тұра.

Шолай тийишил чарапардан бири – 9 класны битегенде ана тилден ОГЭ-ни аслу экзамен этил салмакъ болур деп ойлашибан. Тек мени гъисабыма гёре, буссагъат ана тиллеге, адабиятлагъа берилген аз сагъатлар булан охувчуланы ОГЭ-ни талапларына гёре экзаменге гъазир этме болмай. Шо саялы да инг башлап, охутув планлардагъы сагъатланы алдагъы оълчевионе гелтириме герек.

– Эсгерилген къайдардан къайры ана тил сакълавгъа байлавлу башгъа ёллар да бардыр. Дюнья сынав не дей? Шондан бизде пайдаланма бажарыламы?

– Цифровое образование – янгы девюрю талабы. Гъалиги замангъа гёре янгы къайдаланы, интернетни, онлайн платформаланы къоллав биринчи ерге чыгъя. Шо якъдан Телеграм каналны, Ватсапны, оъзге къуралланы къоллап бизин къумукъ уланлар-къызылар гъаракатын болдура. Оланы гъариши этегенин оъз къошумен яман тюгюл, тек шо азлықъ эте. Шо саялы да къумукъ тиллени муалимлер учун бир айры арив онгарылгъан интернет сайт, билим берив платформа этме гекрек деген ойну арагъа салагъынам нече йыл бола. Бизин сынавлу, ишине чебер янашагъан муалимлеризден шо сайтыны толтуруп болардай материал да жыйгъанман. Тек шо сипте акъча маяларсыз яшавгъа чыгъып болмайгъаны бары ишни токтатта. Бизин къумукъ уланларыбызыны арасында да шо гъаракатны харж янындан бойнұна алып болагъаны табылмады.

Лакъырлашынаны язгъан
Азиз МИЧИГИШЕВ.

Бүгүнлөрдө бизин Республикада емиш береген бавланы майданларын генглешдиригүе аймамият берилип гелегени гъакъда айтмагъя бажыла. Бала тереклени орнатып, шоланы оьсдюрюв эсгерилген тармакъны асувлуулугъун артдырыгъа туврадан-тұвра болушлукъ этип геле.

Дагыстанны юрт хозяйство ва сурсат министрини заместители Шарип Шариповну сёзлери де шону герти күйде исбаттай.

Ону сёзлерине гёре, 2020-нчы йылдан тутуп бүгүнлөгө ерли дегендей бизин Республикада 5,1 мингектар ерге көп йыллыкъ оьсюмлюклер орнатылған. Шолардан 500 гектардан артыкъ майданлагъя янгы емиш бавлар салынған. Баъли, кокан, шапталва оъзге къумлу емишлер шоланы аслу ерин тута.

Шо гъакъда да ол алдагы гүнлөрде тезден берли бала тереклени оьсдюрювде мекенли сынав топлагъан Хасавюрт районда иш гёрген Орусхановланы сабанчы-фермер хозяйствосунда юрлюп турагъан ишлени барышы булан еринде таныш болгъан сонг билдирген.

Дагыстанны Бавчуларыны союзуну ёлбашчысы Сайдулла Орусханов билдирегени йимик, бизин Республиканы юрт хозяйств-

ство ва сурсат министерлигини тапшурувунан гёре къумлу емишлени янгы бавларын салмакъ учун бала тереклер орнатылған. Инг алда бизин бойда гъар къачан да молдан тюшюм береген күреге тереклени болдурувгъа таман даражада тергев берилген. Ачыкълашдырып айттъанда, оъзге регионларда шо тармакъда топланған сынавну гъисапгъа алып, илму-ахтарып идараланы да къур-

шап, ерли гъава шартланы гёз алгъа тутуп гъазирленген проект Хасавюрт районда яшавгъа чыгъарылған. Демек, янгы бавлар салмакъ учун бу йыл эки мингден де артыкъ терек оьсдюрюлген. Шолайлыкъда, ерли хозяйстволованы баъли, кокан, жие, алма ва оъзге емиш тереклер булан таман чакъы къадарда таъмин этмек учун имканлыкълар яратылған. Эсгерилеген сабанчы-фермер хозяйстввода

болдурулагъан тереклени ахтарып иштагъланагъанланы санаву янгыз бизин Республиканы юртларында тюгюл, улкени оъзге ерлеринде де баргъан сайын артып тербей. Шондан къайры да, ерли хозяйстволованы талаплары гъисапгъа алып, ярым гектар майданда аривлюк учун орнатылагъан көп йыллыкъ оьсюмлюклени тереклери де бордурула. Шолар бизин Республиканы табии шартларында

сынала, гележекде аривлюк учун орнатылагъан оьсюмлюклени тереклери болдурулагъан майданлары генглешдирмеге де гёз алгъа тутула.

Ону сёзлерин тоумашдыра туруп, Шарип Шарипов эсгергени йимик, бизин Республикада артдагы йылларда бала тереклени оьсдюрюв тармакъ шайллы алгъа багъып гетген. Эгер де 2020-нчы йылда 160 минг бала терек болдурулган буса, бу йылда шоланы санаву 1 миллион 400 минг ерли етишген. Демек, сегиз керенге артгъан. Бүгүнлөрде салынагъан янгы бавлагъя бизин Республикада оьсдюрюлген бала тереклер орнатылған. Бала тереклени болдурув булан да буссагъатты вакътиде Дагыстанда 6 хозяйство машгъул бола. Орусхановланы сабанчы-фермер хозяйствосу шоланы арасында инг алдынлысы гъисаплана. Умуми күйде алгъанда, бавчулукъ тармакъны гележеги де бала тереклер оьсдюрюлген хозяйстволоварыны асувлу ишинден гъасил болагъан гъакимлик къурумларыны янындан шоланы иши тергесюз къалмай.

Насрулла БАЙБОЛАТОВ.

Гюзлюклени чачыв юрюле

Къаягент районда бу йыл алдагы йылларда йимик белгиленген тапшурувlagъа гёре 3605 гектарда гюзлюклер чачылмагъя герек. «Къаягент УСХ» деген идараны ёлбашчыларыны сёзлерине гёре районну юрт хозяйство къурумлани ёлбашчылары ва авлакъчылары шо санавланы дагъы да 100-200 гектаргъа гётремеге гъаракат этип чалышалар.

Ноябрни 7-ине бегетилген маълуматлагъа гёре гётрюклени чачыву 2400 гектарда оьтгерилген. Ишде «Каспий», «Отьемиш» деген пачалыкъ унитар къурумлани авлакъчылары алда баралар. Шолай «каспийлилер» бүгүн гёз алгъа тутулған 800 гектарны 700 гектарында чачыв ишлени устьюнлю тамамлагъан, «оьтемишлiler» чачывнун майданларын 900 гектаргъа чыгъарған. Бу ишде къурумну ерли ижарачылар уллу къошум этелер. Авлакъланы тенг яртысында чачыв ишлер булан олар машгъуллар.

«Къаягент» деген ихтиярлары дазуланған къурумну авлакъчылары чачыв ишлени гечигип башласа да бир жуманы ичинде 200 гектарда гюзлюклени чачмагъя бажарған. Авлакъчылар шо санавну 540 гектаргъа гётремеге умут этелер.

Къурумну баш агроному И.А.Шихалиев айтагъанғъа гёре, гюзлюклени чачыв юзюмчюлюқден сонг гелеген экинчи тармакъ гъисаплана. «Ону оьтгеривге биз бек аймамият беребиз. Авлакъ ишлер булан гъар йыл хас бригадабыз машгъул бола. Огъар санавлу касбучу Дагъир Алавов башчылыкъ эте. Къыйынлы шартлагъа да къарамай авлакъчылар бу йыл ругъланыв булан кампанияны оьтгеривге гиришдилер. Будай урлукъланы складлардан авлакъгъа ташып турагъан Гъамза Магъмирзаевни, чачывнун юрютеген трактористлер Къурбан Саламовну, Абит Магъамматовну атларын айрыча эсгеремен. Оланы ва бригаданы оъзге ишчилерини гъаракаты булан гюзлюк чачыв къурумлугъа күйде юрюле».

Гюзлюклени чачыв кампанияны оьтгеривге жаваплы баш касбучулар

булан сёйлеп къоймай, бу гезик хозяйствону директору Магъамматшакир Алибеков булан ёлугъуп, къыставлу юрюлеген ишлени жамын чыгъармакъны арив гёрдюм.

Бизин хозяйстввода юзюмчюлюк аслу тармакъ гъисапланса да, авлакъчы-

лыкъны унутмайбыз. Биринчиси – авлакъчыларбызыгъа бош къалмагъя ярамай. Шону бизден Республика гъакимлерибиз де талап этелер. Экинчиси – бизин 2500 гиччи ва 100-ден артыкъ уллу малларбызыз бар. Оланы къышлавун къурумлугъа оьтгермек учун

басылаңы чечмеге көп аймамият бере. Көп къыйын тёгтөлген, хылы акъча маялар бакъдырылған тармакъны ва мунда оьсдюрюлген гелим

Магъамматрасул
ИБРАГЫМОВ,
Къаягент район.

«Анварны айланасында»

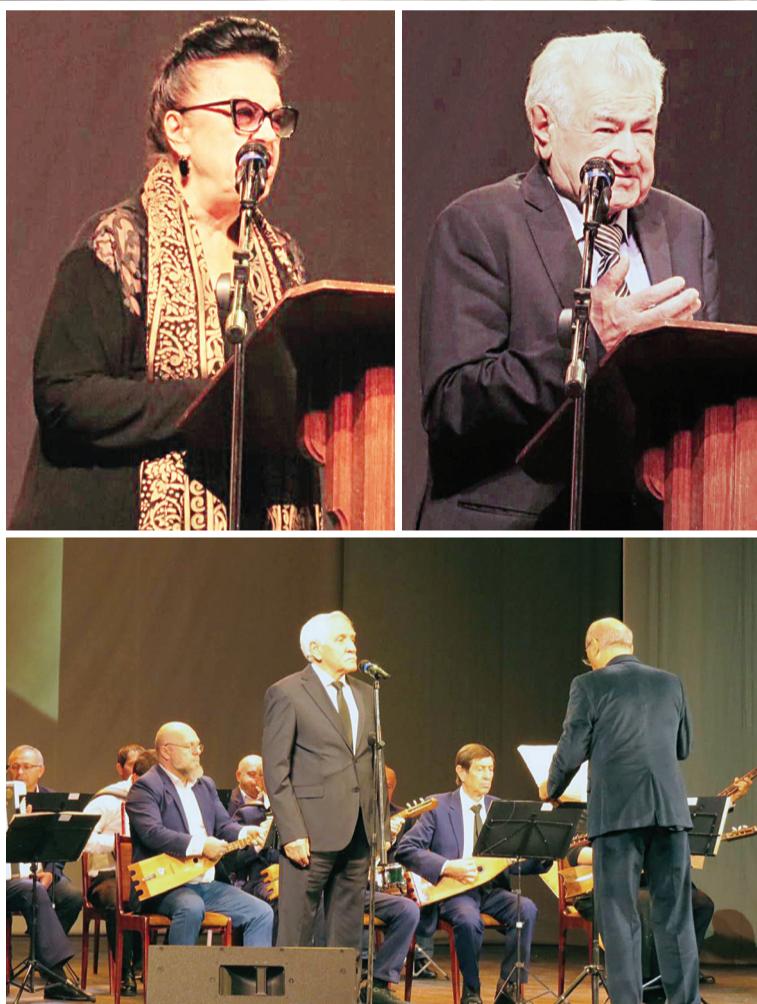
Дагъыстанны халкъ шаири А. Гъажиевни 110 йыллыгъына

Ноябр айны 16-нда Алимпаша Салаватовну атындағы Къумукъ музикалы-драма театрда «Анварны айланасында» деген гъаракамт оғтегерилди. Шоғъаракат Къумукъ сиптелени яқълавуну фондуну, Къумукъ театрны ва А. Гъажиевни уй-музейини къастлы булан яшавгъа чыкъды.

Шоғъар яңғыз алимлер, язывлар, артистлер, жамият ва маданият чалышывчулар тюгюл, генг ойлчевде студентлер де, охувчулар да къуршалгъанлыкъ оғтегерилген гъаракаты ойзтөрчелиги болуп токтады. Ачыкъ этип айтгъанда, шону биринчи гесеги бир айдан да къолай юрюлюп турду: къурум комитети Дагъыстанны билим беривге ва илмугъа къарайгъан министерлигиден таба республикабызыны шагъарларындагъы, районларындагъы ойр охувожакъларда, колледжerde, орта мактапларда дәрт номинациядан (А. Гъажиевни шиъруларын, шиъруларына гөре, ийрларын айтывда, шаирни асарларына гөре сурат

ню, Дагъыстан пачалыкъ педагогика университети дагъыстан филология факультетини, педагогика коллежни, Буйнакскидеги педагогика коллежни студенттери ортақъчылыкъ этди. Сөз ерине гелгенде эсгерип къояйыкъ, шо ярышларда Дагъыстандан тышдагъы охувчуланды, демек Темиркъазыкъ Осетияны Моздок районуну Къызлар юртундагъы 2-нчи орта мактапны охувчуларыны да, мекенили ортақъчылыгъы болду. Яңғыз савгъатлангъанланы санаву 140-тә ювукъ (80-ге ювукъ студент, охувчува олана гъазирлеген болгъа ювукъ муаллим) болгъаны айтып къойсакъ, бу ишге къуршалгъанланы умуми санаву нечакъы көп болгъаны ойзлюғонден

накъланы Буйнакск районну «Оздендер» деген эргишилерден къурулгъан хору, Дагъыстанны ат къазангъан артисти Саният Надирбекова кимниде къурчун къандырагъан сарынлар-йырлар булан къаршылады.

Сагъат 11-ге ярымда жыйылгъанланы бир гюбю Къумукъ театрны би насына ювукъда Анвар Гъажиевге салынгъан таш белгиге гүллөр салывда ортақъчылыкъ этди.

Сагъат 11-ден тутуп театрны залында оғтегерилген гъаракатны аслу бёльгю башланды. Шону Дагъыстанны милли музика алатларыны оркестри (дирижёру – Дағыстынны халкъ артисти Навруз Шагъбазов) тюрлю-тюрлю ашлардан къурулгъан тепсилери, студенттер этген суратланы, яратывчулукъ ишлени олай да, ойзу Анвар Гъажиевни китапларыны выставкасы ерлешдирилген эди. Гъаман сайын жыйыллып тербейген къо-

этивде, яратывчулукъ ишлер язывыда) ярышлар билдириген эди. Шо ярышларда Баңаорт, Буйнакс, Къарабудағыгент, Хасав-юрт, Хумторқали районларындагъы, Магъачкала, Буйнакс, Къызылорт, Хасав-юрт шагъарлар-дагъы орта мактапланы охувчулары, Дагъыстан пачалыкъ университетни филология факультетини орус-дагъыстан бёльгю-

англашылып къалажакъ. Шо гюнгю ағвалилтар сагъат 10-да Къумукъ театрны фоесинде башланды. Мунда районланы тюрлю-тюрлю ашлардан къурулгъан тепсилери, студенттер этген суратланы, яратывчулукъ ишлени олай да, ойзу Анвар Гъажиевни китапларыны выставкасы ерлешдирилген эди. Гъаман сайын жыйыллып тербейген къо-

ол анадаш халкъыбызыны, савлай дагъыстанлыланы рүгү тарихинде тутгъан ерни белгилеп сёйледи.

Сагънадагъы сёйлевлер булан аралашып бизин белгили йыравларыбыз Байсултан Осаев, Зугъанат Чунаева, Зайнап Абсаматова, Хадижат Ибрағимова, Саният Надирбекова, Рустлан Загыров, Женнет Мусаева, Буйнакс районуна Яңы Кумукъ юртундагъы орта мактапны охувчукъызы Сара Табурова, Къумукъ театрын артистлерини хору, «Оздендер» деген хор А. Гъажиевни сөзлери не гөре яратылгъан белгили Дагъыстанны халкъ шаири ва йырланы айтды. Хумторқали районуна яшёрюмлериден къурулгъан «Сарихум» деген бийиң ансамблни ортақъчылары (чебер ёлбашчысы – Дагъыстанны ат къазангъан артисти Арсанали Арсланбеков) чартлатып бийиң кую жыйылгъанланы тазза къурчун къандырыды.

Милли театрыбызыны сагънасында А. Гъажиевни көп санавда шиърлары да охуду. Шоланы театрны артистлери Басир Магъаматов, Нариман Акавов, Имамитдин Акавутдинов, Зугъра Аседдерова, Сабијат Салимова, Арсен Исаев, Бурлият Ибавова, Папум Мужайдова, Дагъыстанны халкъ артисти Латип Шайипов ва шолай да Баңаорт району 1-нчи Львовский юртуна орта школасыны охувчукъызы Адилә Байгишиева, Самира Абукаева, Тахув Керимова, Надия Шавлукова нече де чебер ва гъисли күйде охума бажарды.

Сагънадагъы чыгъышланы арасында Анвар Гъажиевни яратывчулугъу булан байлавлу оғтегерилген ярышларда алдын-лыкъын алгъан охувчулар ва олана гъазирлеген муаллимлер дипломлар, баракалла кагъызлар, шаирни китаплары булан савгъатланы.

Лап артда Анвар Гъажиевни уланы, Дагъыстанны ат къазангъан шаири Баңаутдин Гъажиев чыгъып сёйледи. Озюню сёйлевинде ол бу йыл атасыны юбилейи булан байлавлу оғтегерилген турагъан гъартюрлю гъаракатланы эсгерди ва «Анварны айланасында» деген гъаракатланы гъазирлеве, оғтегеривге къуршалгъанланы, ортақъчылыкъ этгенлени, жыйылгъанланы барысына да тұқындағын разилигин ва баракалласын билдири.

Инсанат СОЛТАНМУРАТОВА,
Р. Гъамзатовны атындағы
Республика милли
китапхананы баш
китапханачысы.

Моздокда тюрк халқъланы байрамы болду

Бизин бары да тюрк къавумларыбызын бек терен маңналы, черсиз чеберлиги буланғы аталар сөзлери, айтывлары бар. Мен нече иыллар алда гъар тюрк миллетни оyz ана тиллеринден къумукъчагъа гёчюргенде, барыбызын да тамурларыбыз да, тилибиз де, адат-къылыкъларыбыз да, тарихибиз де бир экенге бирдагъы керен мюкюр болдум. Шолар магъа оьтесиз бек таъсир этди. Мисал учун: «Тили барлар – халкъ болгъан, тили ёкълар балыкъ болгъан», – деген айтыв тюрк халқъланы барында да бар.

Гертиден де, бизин маданият, яшавубуз ана тилибизден башлана деп мекенли күйде токъташдырма болабыз. Алдагъы жумада да Темиркъазыкъ Осетияны Моздок шагъарында оьтгерилген тюрк миллетли халқъланы регионара маданият фестивалында ана тиллени сеси чалынды.

Шо тюрк халқъланы регионара маданият фестивалын Осетияны милли аралыкълагъа ва тыш байлавлукълагъа къарайгъан министерлигини якълаву булан, «Намус» деген къумукъланы ерли милли-маданият жамияты бойнұна алып, къужурлу күйде белгилемек муратда Моздокну Дослукъу уюню таумурларыбыз бир-бирибизге мatalып-чatalып байлангъан къардаш миллетлени жыйигъан эдилер.

Моздокдагы Дослукъу уюню гиргенде, ону фоенде кимни де сеслендиреген къумукълар яшайгъан Кызылдардагы музейден гелтирилген брынгъы, атабабаларыбыз асырап къолнатауттгъан, оланы берекетли ийиси гелеген савут-саба, гъар тюрлю алатлар болду. Шонда Къабарты-Балқариядан, бизден, Дагыстандан баргъан мени булан бирге республиканы милли политикагъа ва динлена масъаларына къарайгъан министерликни бёлююн начальниги Хасайбат ва жамият чалышывчу Залимхан Валиевлер, Темиркъазыкъ Осетияны Узбек милли-маданият автономиясыны председатели Суяркул Ураков, Темиркъазыкъ Кавказда яшайгъан тюрк, башкырт, гагауз ва оyzге къардаш халқъланы вакиллери

ортакъчылыкъ этдилер.

Къонакъланы къулач яип дегендей, Моздокну башчысы Ирина Туганова, Моздок районну башчысыны заместители Рустам Ягияев, Моздок районну жыйынны председатели Нурумхомат Будайчиев, «Намус» деген Къумукъ-милли-культура жамиятыны гюрометли президенти Расул Алиев ва бу жамияттын председатели Амин Алмурзаев къаршыладылар.

Бу гёремекли агъвалатны Моздокну Дослукъу уюню директору Павел Михайлянц ачды. Ол оyzюню ва Темиркъазыкъ Осетияны милли политикаға ва тыш байлавлукълагъа къарайгъан министри Алан Багиевни атындан гелген къонакъланы байрам булан къуттай туруп, пайдалы шатлы жыйынны аслу мурады – тюрк миллетлени гъар тюрлю якъдан маданиятыны байлыгъын гёрсетмек, шоланы оьсдюрмек, ругъ, адат-къылыгъын беклемширмек эди деп белгиледи. Биз барыбыз да шу мажлисни мекенли күйде гъазирлемеге къасткъылдыкъ. Мен Моздок районну бары да маданият жамиятларыны атындан да сизин гъакъюреңден къуттайман деп де къошду.

Моздокда яшайгъан къумукъланы маданиятына, яшавуна уллу къошум этеген Расул Алиевни таңымайгъан, огъар абур эт-мейген адам ёкъдур. Шонда ол оyzюню гиришив сёзүнде булат эсгерди:

– Гюрометли ёлдашлар, сиз маданият не экенни билесиздир. Маданият – халкъны жаны. Мил-

летни маданияты ёкъ буса-халкъ да ёкъ. Дюньядагъы къыйынлыкълагъа да къарамайлы, бизин пачалыгъыбыз Россияны ичинде яшайгъан бары да миллетлени маданиятыны оьсююне тергев бере. Гъукаматыбыз гъар адамны юрегине таъсир этеген мажлисни оьтгермек учун харж гёрсетген. Бизин гъукаматыбыз ана тилибизни оьсдюрмек учун педагогика училищелер, институттар, университеттер

тюзлюкю яныбыз. Неге тюгюл де, топурагъыбызыны, очагъыбызыны, Ватаныбызыны якълайбыз. Биз биревге де чапгын этмейбиз. Бизин гъукаматыбызыны устьюнде къоркъунч къөпгъанда, янгыз тюрк миллетлер тюгюл, Россияны оyzге халкълары да бирлешип, бизин бирлигизни гёрсетип, фашизм буланғы ябушувда усть гелмеге герекбиз, – дегенде залдагъылар огъар гётеринки харс урдулар.

ачагъандан къайры, шоларда ишлемеге касбучуланы да гъазирлей, ана тиллерде китаплар чыгъара. Шо гъаракат гъар йыл дегендей, арив мердешге айланып узатыла. Мен бүгүн шу залгъа жыйылгъанлагъа, айрокъда жагыллеке ана тиллеригизни, маданиятыгъызыны, адат-къылыгъыгъызыны унутмагъыз деп тилеме сюемен. Гертиси, шу чарбыз яш наслугъа багъышланы десек де ярай.

Бизин фестивалыбызын девизи: «Бизин гючюбюз – бирликде» деп юрюле. Биз

Шондан сонг бу гёzel мердешни узатып, шону яшавгъа чыгъарма гъаратат этген «Намус» деген Къумукъ милли-маданият жамиятыны председатели Амин Алмурзаев къутлавланы тёшлей туруп булат эсгерди:

– Гюрометли къурдашлар. Мен сизин булан къумукъ тилде саламлаша туруп, гъаригизге хошгелдигиз, аявлу къонакълар, демеге сюемен. Сиз барыгъыз да оyz ишлери гизни де къююп, шоланы артгъа салып, шунда жыйылгъаныгъыз учун разилигимни билдиримен. Мен айрокъда гюнешли Дагыстандан, Къабарты-Балқариядан, бизин ташшагъарыбыз Владикавказдан гелгенлеге эки къабат артыкъ баракалла болсун деп айтаман. Мен барыбызгъа да яхшылыкъ, рагымулукъ, савлукъ, узакъ оьмюр, чинкеси, ачыкъ кёкнүю тюбюндө парахат яшамакъын ёрайман, – деп битдири ва сағынагъа Дагыстандан баргъан къумукъланы чакъырдылар.

Хасайбат ва Залимхан Валиевлер шулай пай-

далы چараланы дагъы да узатма, яш наслуна адат-къылыкъларыбызгъа гёре де, патриот ругъда да тарбияламагъа герекни гъакъында айтдылар.

Сейлевлерден сонг бу фестивалыны юрютеген Къабарты-Балқарияны ат къазангъан артисти Вячеслав Хабитов ва Евгения Вертелкина мукъаятлы күйде онгарылгъан концерт программаны юрютдюлөр. Концерт программы «Выше гор» деген бийив ансамбль къумукъ бийивню бийип, милли саниятыбызын аlamатларын гёрсетди. Сонг да, Кызылардан гелген Ильяс Дадов йырлагъан къумукъ сарынны, «Гармония» деген бийив ансамблни ортакъчыларыны тюрк ва гагауз бийивлерини, Светлана Теппеева ва Жанита Къадырова балкъарча, Рафик Шамсеев башкырт тилде, Ислам Айдаров къумукъча англы тавушлары булан йырлагъан йырланы жыйылгъанлар айрокъда бек хошланып къабул этдилер, узакъ заман харс урувлар булан олагъа разилигин билдирилдер.

Бу фестивалыны ахырында Моздокдагы Дослукъу уюню директору П. Михайлянц ва «Намусу» председатели А. Алмурзаев бирдагъы керен баралласын билдири туруп, къонакълагъа ва артистларга дипломлар, багъалы савъатлар тапшурдулар.

Гертиден де, шулай къайдада оьтгерилген мажлислини айрокъда гележек наслуулар учун да бек пайдасы бар. Бизин къардаш халқъланы бирлешдирегендөн, дослукъ аралыкъларыбызын беклемширегендөн къайры, ата-бабаларыбыз кимлер болгъаны, маданиятыбызын, тарихибизни наслудан наслугъа бермеге, сыйлы эсделиклеризни сакъламагъа, бир-биривеге сырыбызын чечмеге кемек эте. Балики, бизде де шолай тизив мердешни узатмагъа тюшедир деп эсиме геле.

Паху ГАЙБУЛАЕВА.

СУРАТЛАРДА:
фестивальдан
гёрюношлар.

Евразияны юрги

Бюнтувш уылкелени ва халкъланы тарихин ахтарағын белгили алим
Мурат Аджини 80 йыллыгъына

Он йылланы боюнда биз дюньяны бир гъалда жанлы күйде оысегенин гъис этип турғанбыз. Бугюн буса ону гъаракатында даимлик түрленивлени, эсде ёкъ алмашынывланы, гъатта, къачан буса да шулай болмаса ярама да ярамас эди деп, болуп гелеген түрлю аламатланы гөрбиз...

Гетген юз йылда бизин Ватаныбызда яшайғын халкълар коммунизмде яшама гъасирет эдилер, бугюн буса россиядагы инсанланы англавунда «орус жамият дюньясыны ой-гъакыл якъдан токъташгын ағымы – оысген заманнын инг адилли талапларына къыйышывлу яшав ёллары евразийликде экенине» гъакъ герти күйде инанагъынын исбат эти.

Шо зор уллу оылчевлердеги евразияны геополитика майданларында Россия айрыча ва мекенли ер де тута. Эгер де ёрукълу илмуну тили булан айтма къара-сакъ, шо майданда яшав не оыттөрече, не де буса бир къайдалы тюгюл деп айтма ярай. Ону ичинде – Дагъыстан ва Темиркъазыкъ Кавказ, Россияны Къыблла бойлары ва оызю Россия, шолай да оызге оыттөрече аламатлары, бёльюмлери, хоншу аралыкълары булангъын регионлар ва уылкелер бар.

Евразия майданланы яратылғын ва къурулғын кююн оыттөречелиги милдетлени ва дин маданиятланы чатыраш биригивюно, оысювюно түрлюлюгүн гъисапгъа алма борчлу эте. Евразийликни милли ошашлыгъын токъташдырывда юрюлюп гелгенген ахтарывланы гъасиллерини де айрыча терен маънасы бар. Шо ягъындан уллу иш этген философлар Трубецкойнүү, Киреевскийнүү, россияны гележегини янгы ахтарывлары А.Г.Дугинни, А.В. Логиновну, С.И. Даниловну, А.С. Панаринни, И. А. Исаевни ва оызгелерини атлары къулагыбызгъа дайм чалына. Политика, экономика ва культура ахтарывлар юрютеген къурумлар – Россияны Евразия партиясы ва «Евразия» партия, Евразия маданиятыны Академиясы, «Евразийский вестник» журнал, экономика ва политика ахтарывлар юрютеген Халкъара евразия институт, Россия ва Белоруссия йимик бирликдеги пачалыкълар, Бирликен Харлысыз Пачалыкълар (СНГ), Евразияны экономика бирлешивлери, эркин сатыв-алыв юрютеген СНГ (ЗСТ) ва башгъалары шону гертилей. Муна 2024-нчю йылны октябр айында оытгерилген БРИКС пачалыкълары оырдаражада оытгерген саммитде де евразийликни ойларына ва муратларына амин болмакъыны гъакълыгъын исбатлады.

Шоғар байлавлу болуп узакъ къалмай белгиленежек 80 йыллыкъ юбилейини алдында ватаныбызда инг де ярыкъ ва белгили неоевразиец гъисаплангъан, дагъыстанлы, гүнтүвшуну ахтарывлары Мурат Аджини (9.12.1944 – 7.3.2018) атын уллу гъюмет

булан эсгермеге тийишли. Мурат Аджи евразийликни ачагъан ойларын ва къаравларын оыттөрече толумлашдыргын ва оысдюрген. О пикру ағымны кюрчюсүн салгъанлар аслу гъалда маданият ва тил бирлигине аркъа таяй эди буса, Мурат Аджи милдетлени этимология бирлиги биринчи ерде экенин токъташдыра.

Евразиялылар учун оланы Яратгъаны, Аллагъа биринчи болуп токътай. Дагъыстанлы алимлери урма бажарылмас мисаллар булан кёбюсю халкъланы Кёкдеги худайгъа – Тенгирге байлангъанын, инсанлыкъыны язычестводан авраамический дин инанывлагъа чыкъгъанлыгъын исбат эти.

Евразиягъа башлапгъы ағамиятлы къаравланы гъисапгъа алса, шо къайданы кюрчюсүн салгъанлар – зор уллу евразия майдандагы топуракъланы елеп ерлешмекни алгъа сала. Бизин алимибизни 2000 йыллар альякъда Алтайда яратылғын халкъларыны Уллу гёчювюлюн натижасында тувлунгъан деген токъташдырыву гъакъ гертилике гөз ача.

Алимни шу ёрукъдагы ахтарывлары гъалиден 30 йыллар альякъда «Биз – къыпчакъ тухумданбыз!» (1992), «Къыпчакъ авлакъны ювшаны» (1994), деген китапларында Россияны милли идеясын теренден уйренип яратылғын, Уллу Чёлде яшайгъанланы аслулары бир-бирине къошула гелегенин тасдыкъ этген. Шо бирлик совет пачалыкъны бары да майданларында болгъаны гъакъ да айтыла ва гъис этиле.

Географ, язывчы ва журналист, ол илмуну генг күйде яйывчу, 60-дан кёп илму ва чебер китапланы, «Вокруг света», «Знание – сила», «Наука и жизнь», «Новый мир» журналларда юзлер булан чыкъгъан макъалаланы автору гъисапда белгили. Экономика илмуланы кандидаты ол оызюю ахтарыв ишлеринде илмугъа кюрчюленген чебер къайдаланы танглагъан ва терен ахтарывларына таянып тюз гъасиллер чыгъаргъан, евразия халкъларына оыз тарихине аркъа таяп эркин тыныш алма ёл ачтъан. Ону токъташдырывларына гёре Алтайдан гёчген халкълар уллу ва янгы майданларда ерлешип Уллу Половец дангылдагы пачалыкъны къургъанлар. Ону топуракълары Байкалдан Атлантикагъа ерли узатылгъан, Сибирни ва гъалиги Россияны топуракъларыны кёп янын күр-

шагъан. Шону учун Россияны тарихи тогъузунчук асрудан – Киев Русьдан тюгюл, кёп алдан саналма тюш. Ону тамурларын Европадан излеме де тарыкъ тюгюл.

Гъалиги заманнын абурул алимлери (Ю. Жданов, Э. Маркарян, М. Петров, Г. Драч) Россияны Къыблла боюн евразияны оыттөрече география ва политика региону гъисапда белгилей. Мунда Къара денгизден башлап Каспий денгизге ерли асруланы узагъында айрыча маданият бирлик, «евразия дюньясыны ич кёпюрю» яратылғын. Шо регионну теренден ахтарыв – евразия цивилизацияны сырларын ачывну ачгъычы болуп токътай.

«Темиркъазыкъ Кавказ ва ону кёп санавдагы халкълары бу регионгъа оыттөрече евразия хасият ва тюс бере, оланы милли маданият оысювюне маънасын толумлашдыра».

Л. Гумилёвну кюрчюлю китапларыны бирисине «Каспийни айланасында минг йыллар» деп ат берилген. Каспийни ягъаларында сикифер, тюрклер, хазарлар, аланлар, Алтын Орда яратылгъан. Каспий денгизге ёл ачгъанда орус пачалыкъ мекенли аякъга да минген. Каспий денгиз – Евразиянын юрги.

Евразия цивилизацияны гъакъында ойлашма башласакъ, Дагъыстан айрыча ер тутуп токътай. Онча уллу да тюгюл майданларда, табиат, гъава, миллимаданият ва тил башгъалыкъланы ва къаршылыкъланы бирчеликде оысювюню мисаллары – евразий-

ликни ругъу болуп токътай. Оытген девюрлени боюнда бу ругъ нечесе ағымланы – Темиркъазыкъыны ва Къыбланы, Гюнбатышыны ва Гүнтүвшуну, Европаны ва Азияны, христианлыкъыны ва бусурманлыкъыны таъсирлерин башдан гечирген.

Динни ва тиллени башгъалыгъына да къарамайлы дагъыстанлылар – мундагъа онлар булангъы ерли миллетлер, учь түрлю тил ағылупер, дюньядагы учь түрлю динни юрютегенлер – евразия хасиятны генглигин ва зор уллулугъун, къаравуну иттилигин ва маданиятыны гъайранлыгъын аянашдырывгъа Мурат Аджи багъасы ёкъ күйде уллу къошум этген. Бугюн де биз ону – Дагъыстанны кёп санавдагы миллиетлерини бирлиги олар Россияны ичинде ва Россиядан айрылмай турагъанлыкъда деген ойлары тюз экенлигк бирдагы керен де шагъатбыз.

Евразияны байлайкълары Гюнбатыш булан Гүнтүвшуну кюрчюлю сыйкълашывун болдурагъан мисаллардан гъисаплама ярай. Шолайлыкъыны яхшилгъындан Россия учун Евразияда стратегиясын къурувда ва оыз культурасын башгъаланыки булан гелишидиривде гючю имканлыкъ тувлуна. Бугюнгю гюнбатыш пачалыкъланы ва США-ны нөлиберал къаравлу сиясатыны ва Россияны евразия янашывлу политикасыны арасында итти къаршы турувлар сакъланагъан вакътиде бу масъала айрыча оырчген күйде сакъланана ва гюнбатыш демократияны ерсиз айыплавлары кюрчюсүз экенни исбатлама борчлу эте.

Алимни шу ёрукъдагы ахтарывлары гъалиден 30 йыллар альякъда «Биз – къыпчакъ тухумданбыз!» (1992), «Къыпчакъ авлакъны ювшаны» (1994), деген китапларында Россияны милли идеясын теренден уйренип яратылғын, Уллу Чёлде яшайгъанланы аслулары бир-бирине къошула гелегенин тасдыкъ этген. Шо бирлик совет пачалыкъыны бары да майданларында болгъаны гъакъ да айтыла ва гъис этиле. Алимни ишлеринде Дагъыстангъа, Дербентге ва оланы дюнья тарихиндеги ерине айрыча маъна бериле. Шо ишлеринде Мурат Аджи милли патриотчулукъну гъакълыгъын аян гөрсете. Ону янгылыкъ ойлары, къаравлары о вакъти бир якъдан коммунист идеологиясындан къабул этилсе де оланы гъасили оызюю простойлугъу булан ажайып эте: биз – терен тарихи ва уллу гележеги булангъы бир пачалыкъыны бир халкъыбыз.

Мустапа БИЛАЛОВ,
профессор.

Театрны юртлагъа этген сапарларындан

Тавлар элинде биринчилерден болуп амалгъа гелген Къумукъ театр къурулгъанындан берли, оъзюю айланасына оъзге миллетлени пагъмулу вакиллерин де къуршап гелген. Олары бириси, Лак районну Хури деген юртунда тувгъан, Дагыстанны халкъ артисти Шагъмардан Гъасан-Гъусенович Абдуллаев театрда 30 йылгъа ювукъ ишилген. Ону къумукъланы тилин, адат-мердешлерин, йырларын ва бийивлерин билеген кююне гъалиги къумукълар сукъланар эди. Ол театрны чалышывуна байлавлу хыйлы эсге алывлар къююп гетген. Бүгүн биз охувчуларыбызын шоланы бир нечеси булан таныш этмеге сюебиз. Эсге алывлар-дагъы ағвалиматлар гетген асруну 20-30-нчу йылларында болгъан.

(Къысгъарттылып бериле)

«Сен бизин биябур этдинг!»

Бу гече «Къан учун оъч алыв» деген пьеса Асма-Ханым Парзуллаеваны ата юрту Ашилтада ойнала. Спектаклни юрюшонде къызын ролюн ойнайған Асма-Ханымны ямучугъа да чырмап къачыралар. Бу заман къаравчуланы бирлери күлейлер, биревюлери буса ачувланып тишлерин къыжыраты. «Аллагъасул наалат батаяв!» сайки, «Аллагъынналаты болгъур!» – дей туруп гетди бир къатын.

Спектакль битген сонг Асма-Ханым оъзюю къардашы Къади булан уйге къайта. Огече онда хыйлы къардашлар жыйыла ва Асма-Ханымга урушалар.

– Ярайған затмы? Аллагъасыз! Бутюндөн сонг сен бизге къардаш тюгюлсен! – деп сёзүн башлады уллусув къатын Меседу, къызын яягъына къапас да уруп.

– Сен шагъарда охуйгъан, гъакъыллы къыз болурсан деп сююне эдик. Сен буса бизин биябур этдинг! – дей Гъажимагъаммат.

– Не болгъан, амай? Неге магъа урушасыз? – деп сорады Асма-Ханым.

– Не болгъан, не болгъан? Жагъаннем болгъан сагъа! Больгъон! (донгуз). Шонча халкъны алдында, тавлу къызын, бизин аявлу ва гъюрметли Абдулмажитни къызы, сени, ямучугъа чырмап къачыралар! Бу бизге уллу хорлукъ! Мен тангала сени анангны янына Шурагъа баражакъман! – деп сёзүн биттирди Гъажимагъаммат.

Асма-Ханым уйнин бир мююшүнде эретүрүп йылай.

– Гы, таманыгъыз энни, – деп авазын чыгъарды Къади. – Мунда ону айыпламагъа зят ёкъ. Театрларда олай бола. Асманы яшавда бирев де къачырмагъан чы? Ону сагънада къурдашлары, бирче ишлейген ёлдашлары къачыралар. Олай оланы иши...

Нечик-алай да, театр – тав юртларда гёрюнеген янги аламат. Бугъар гъали де уйренип битмегенлер.

«Сизин оълтюрме сюегенлер бар»

Гергебилде «Мариямны» ойнайбыз. Пьесаны кёп яны битген сонг, къаравчуланы арасындан бир-бирлеп гетеңген адамлары эс этмеге башладыкъ. Ушатмайдыр деп эсибизге гелди. Оланы гетивюне де башгъа къайгъырмадыкъ. Спектакль битип, гримлеризин де тайдышып, оъзюбюзю опуракъларыбызын гийип турагъанда, юрт советни секретары чабып гелди де:

– Сизге чапгъын этип оълтюрмеге сюегенлер бар. Сакъ болугъуз! – деп де айтып алгъасап гетди.

Халкъ тозулуп битген сонг, комсомол къурмуну секретары Гъайжимурат Булач тамаланы ва къызланы юрт советни бинасында ерлештирди. Къалгъан артистлер къалкъыгъа минди. Бизде патронлар булан беш атылагъан тюбеклер бар эди. Юрт советни къалкъысында чапгъынны къаравуллайбыз. Ай ярыкъ гече. Гюп-гюп болуп бизге гелген адамлары гёрдюк. Гъали оъзюбюз алдынлыкъ этмеге сюйдюк.

– Гый, уланлар! Сизин намарт оюгъузуну биз билебиз! – деп къычырды Гъайжимурат. – Биз сизден къоркъмайбыз. Къан тёгүлгөннин сюймей бусагъыз, уййю-уюнгозге тозулугъуз! – деп тюбеклеризин шакъырлатды. Биз барыбыз да тюбеклеризин шакъырлатдыкъ, гъазир болдукъ.

Олар юрюшон токътатдылар. Авзуна не яман сёз гелсе, шону да бизге айтдылар.

– Аллагъызылар! Капирлер! Бизин юртдан лагъ болугъуз! Дагъы шу юртгъа гелмегиз! – деп къычырдылар.

Шу арада Гунибден бизге көмекге милиция гелди. Кулак тайпалар буса сулагъ ютгъандай болду.

«Къайда мени къонагъым?»

Юртлардан айлана туруп, Хунзахгъа етишдик. Мунда биз «Имам Гъамзатны» ойнадыкъ. Спектакль къумукъча юрюлеген саялы, гъар пердени алдында аварча къысгъача маңысын англата эди. Бу пьесада юрюлеген агвалиат кёбюсю бу тав юртда болгъан. Халкъ арив олтуруп къарадылар. Пьеса орталашып бара. Къарайбыз, къаравчулардан бирев саънагъя багъып геле. Тамаза пьесада Имам Гъамзатны ойчусун ойнайған Гъажи-Али Данияловну алдына барып, ону къолун ала, сораша.

– Сен мени къонагъымсан. Битгенде, ятмагъа бизге баражакъбыз, – деп де айтып, барып оъз еринде олтурду. Биз де ким биле, ол Гъажи-Алини оюнун бек ушатгъандыр деп къойдукъ.

Оюн битди, артистлер гримлерин тайдыша, оъз опуракъларын гийип туралар. Къарайбыз, геле шо баягъы къаравчу-тамаза.

– Къайда мени къонагъым? – деп, оъзю иймик «тамазаны» ахтарды.

– Муна меммен, – дей сакъал-мыйыгъын да тайдышып жап-жагъып болуп токътагъан Гъажи-Али.

– Екъ, сен тюгюлсен. Сен сакъал-мыйыкъ битмеген улансан. О мени къонагъым мени чагъымдагъы гиши эди, – дей тамаза.

Узакъ ойлаша турмай Гъажи-Али шоссагъат сакъал-мыйыгъын да ябушдуруп, гелип тамазаны алдында токътады. Тамаза огъар яхши күйде тикленип къарап:

– Аставпируллагъ, Аставпируллагъ, – дей туруп, «къонагъын да» къююп, чыгъып гетди...

«Дагъы гезик эки къат кюлеп къоярбыз»

1928-нчи йылны июль айында Къара-Ногъайға сапаргъа чыкъдыкъ. Т. Бийболатов шонда «Бизин гюнлер» деген комедияны гёрсетмеге маслагыт этди. Магъачкъаладан Къызларгъа поезд булан етишдик. Къара-Ногъайны центры болгъан Терекли-Мектепге арбалар булан барма тюшдю. Экинчи гюннүн эртенинде тюе арбалагъа да минип ёлбузуну узатдыкъ.

Йыракъда, хум авлакъланы ортасында яшыл отав гёрюнмеге башлады.

– О-она, Терекли-Мектеп, – деди ногъайлы арбачы.

Сувгъа гъасирет бабишелер иймик, гелив-геливюбюздө артистлер опуракъларын да чечип сувгъа тюше. Ногъайлар къарап тамаша болалар. Булар да къайдан гелген яъжуж-маңжузлар экен деп эсине геле буса ярай.

Артистлер юртсоветни бинасына къондулар. Театр гелген деген хабар юртгъа шоссагъат яйылды. Ногъайлар гелип сорашибалар. Бирев тувра Абдулазим Батырмурзаевге багъып гелди.

– Я, Абдулазим! Сен къайдан чыкъдынг? – деп къолун узатды, къучакълашды, сорашибалар. Къалгъанлар булан да таныш болду. Бу ёлдаш тезден берли Терекли-Мектепде яшайған Абдулазимни къурдашы яхсалы Абдулатип экен. Абдулатип къоймай артистлени оъзлеге чакъырды ва къой союп арив къонакъ этди.

Ахшам пьесагъа къарамагъа кёп халкъ жыйылды. Спектакль башланды. Къаравчулар шып болуп олтургъанлар. Оюн кюлкюлю буса да, сес чыгъарағын адам ёкъ. Комедия гъеч кюлкюсюз битди. Тамаша болгъан артистлер юртсоветни председателине:

– Я, бу сизин халкъ шонча къужурлу спектакле къарайғында, неге кюлемеди? – деп сорадылар.

– Кюлеме яраймы дагъы? – деп тамаша жавап къайтарды председатель.

– Озокъда, ярай. Кюлкюлю еринде кюлемеди, къайгъылы еринде йыламагъа тюше, – деди Бийболатов.

– Воллагъ, ону биз билмей эдик. Бизин халкъ театрны биринчилей гёре. Кюлесе сиз айып эттер деп, мен оъзюм де кюлемедим, оъзгелени де къоймадым. Къайырмас, дагъы гезик ойнайғында эки къат кюлеп къоярбыз, – деди юртну башчысы.

Къара-Ногъайны бир нече юртларында да ойнап, артистлер Хасавюрт шагъаргъа гелдилер.

«Энни эт оъзюнгю театрлынгны»

Гъали биз Буйнакск районну юртларына сапар чыкъмагъа газирлик гёrebиз. Башлап Эрпелиге барма герекбиз. Эрпелиден уйч оъгюз арба гелди. Алагъожабызын юклеп ёлгъа чыкъдыкъ.

Юртда клуб ёкъ. Колхоз янгы этген сарайда ойнама тюшдю.

Колхозну сарайы халкъдан толгъан. Оюнгъа къарамагъа савлай юрт жыйылгъан. Масхарамы, эрпелилер гъали болгъанча театрны гёrmеген. Биринчи сыйырлардан яшлар бийлекен, сонг эреккелер, лап артда къолунда гиччи яшлары булан къатынлар эретургъан.

Перде ачылды. Театр деген аламатгъа халкъ да къарай, оюн агъылып бара. Кюлкюлю ерде кюл, сонг шып болуп тынглайлар. Муна гъали магъа да сагънагъа чыкъмагъа заман етишди. Мен залдан таба чыкъма тарыкъман. Бажарылмай. Тыгъып толтургъан ичек иймик, толгъан сарайны ичинде ёл алыш болмайман. Пердени алдындан чыкъдым. Башлайдым сёзюмю. Мен савдюгерчи Алиханны ойнай эдим. Гъар сёзюме, гъаракатларыма халкъ кюл, сейлеме къоймай, халкъны тынглатмагъа къыйын.

Сагънада бир артист папирос тарта. Къаравчулардан бирев гелип, оъз папиросун да къабуздуруп, барып еринде олтурду.

Экинчи перде юрлюп турат. Бир къаравчулар Габдурагъмангъа: «Хошгелдинг», – деди. Оъзюю, агълюсюню савлугъун сорады. Нет-син дагъы Абдурагъман да бу эрпелили оъзюне къардаш тиеген адам болгъандыр. Юрюлюп турагъан пьесаны да бёлүп, къардашы булан сорашибагъа тюшдю.

– Гы, энни эт оъзюнгю театрлынгны, – деп, сорашибалар битген сонг шо гиши барып еринде олтурду.

Озокъда, оъмюрюнде театрға биринчилей къарайғын къаравчулагъа айып этмеге тюшмей. Булар гъали де театрны ишин, ёлун-ёргүзүн билмей. Бугъон биз булар учун биринчи къарлыгъачаларбыз, артыбыздан лачинлер, къаракъушлар да гележек.

Гъазирлеген Алав АЛИЕВ.

Узлипат ИБРАГЫМОВА

Чакъсыз сёнген гюл

(Къызыым Гюлнараны эсделигине)

Белгили къумукъ шаир ва журналист Узлипат Ибрагимова кёп санавдагы маңналы шиширу асарлары, къужурлу макъалалары булан бизин газетни охувчуларына тезден берли таныш. Ол - Россияны Язывчуларыны ва журналистлерини союзларыны члени, Дагыстанны маданиятыны ат къазангъан къуллукъчусу. Узлипат Ибрагимова узакъ йылланы боюнда яратывчулукъ гъаракатъя белсенин къаламындан чыкъгъан асарлары айрыайры китаплагъя топланып охувчулагъа етишген.

Чинкеси, ол гъар къайсы герти шаир иймик, дюньяны ағын зарын йырдан толгъан юргинден ойтгере, къыйын-тынчын айтып, акъ кагъызга сырын чече. Бүгүн де, Къарабудағындеңи школаланы бирисине ёлбашчылық этип, халкъ арада, эл арада герти абургъа-сыйгъа лайыкълы болуп чалышып турған къызы Гюлнара тогъуз йыл алъякъда дюньягъа гъасирет кюонде, чакъсыз яшавдан гетген сонг язғын шаирни асары охувчуланы тергевюне бериле.

Н.Б.

Гюльнара беш йыл битип, школаны башлады.
Юртдан ВУЗ-гъя гетгенде 15 йыллыкъ яш эди.
Лап да көп сүйген заты - охув эди, иш эди.
Нени де билме сююп, билме сююп нени де,
Алгъасайғынан яшдан, ойлашдырды мени де.
Рагъмат елү ачылып, рагъатланса да мекен,
Алгъасайғынан шонча, негъакъ болмагъан экен?!

Балики, балам дюньягъа гёрюп гетме гелгендир?
Яшамай гетегенин яш юрги билгендир?!

Яра бола юреклеге сёзден тиеген.
Яра бола гюллеп бакъгъан гёзден тиеген.
Яра бола хынжаллайын янып ойтеген.
Яра бола ана жанын гъалсыз этеген.

Бу яраны суратлама гюч ёкъ тилимде.
Баламдан сонг гюлле баттакъан онгсуз ериме.
Кёгюмню гёк туман басгъан ала-саладан.
Арчылмагъа бажарылмай тийген ярадан.

Эсде ёкъдан тартып-тутуп, бугъавлап.
Байлап мени асмакълагъа асгъандай.
Кёклер чартлап, тюшюп мени уьстюме.
Дюнья гелип, гелип мени басгъандай.

Гетдинг-гетдинг, къызым менден арекге.
Сёнмейген от ягъып яралы юрекге.
Мен гъали де халкъарадан сени излеймен.
Хапарсыз чыгъып гелер деп гёзлеймен.

Ананг булан тыныш алып бал балам.
Геч-тез демей уьстюбюзге етединг.
Ата-ананы юз-минг ойлу жанына.
Азиз балам, шунча сингип нетединг?

Сав тогъуз йыл, балам, сенсиз яшайман.
Ойлай туруп, сени ойтген ёлунгну.
Айсыз кёкге телмиргенмен, тант къатмай,
Сайки, къысып тутгъан иймик къолунгну.

Ёкъсан балам, уччоп-уччоп етединг.
Муна, нече танглар къата къызырып.
Гелсенд балам, гёнгюбюз хош этединг.
Ананг барман суратынга бозарып.

Школам деп, уй-эшик деп чабадынг.
Ана гёнгюн алма заман табадынг.
Сююп бакъгъан гёзлер сени аралап,
Талайынга туман басды яралап.

Дюнья сагъа, сен дюньягъа гъасирет,
Гетдинг балам, ярты къалды ишлеринг.
Сен гетгенли дерт денгизге батылып.
Яшлыгъына яшмын урду яшларынг.

- Эки уланым, эки тав-деп турадынг.
Гъали олар салланырғын башларын.
Атасы бар, гъар макъставлар Аллагъы.
Ата-языкъ этмес балам, яшларын.

* * *

Гёнгюн алма тарыкъ болса гъеч кимни,
Юрек ачар йыллы сёзлер табадынг.

Гюлнара

Авурлукъдан агурагъан адамны,
Къайгъыларын енгил этме чабадынг.

Аналыкъ борчларын күтеген кююнг,
Асыл къылыкъларынг, тутагъан уюнг,
Сёзлерингни чалыву солакъ бал иймик,
Юзүнгю ярыгъы толгъан ай иймик,
Сагъа ирия эди, досунг-къардашынг,
Унутма болмайман аявлу яшым.

Къайын ананг Гулдей гёрсе кант эте.
- Гёзяш тёкмей бир гюнүм де ойтмей деп.
Женнет иймик ясал гетген ожакъгъа
Шавла чачма Гюлнаратым етмей,- деп.

Гёз алдында къайын къызын келпети.
Бал балама сююп бакъгъан гёзлери.
Табунунгда табан тиреп олтуруп,
Сарнап-сартлап сагъа айтагъан сёзлери.

Анадашлар жанынг чакъы сюеген.
Амалларынг сом алтынъа тиеген.
Билмей къалды балам сагъа нетерин.
Гёрсемесин дагъы ондан бетерин.

Азизлеринг къуллукъ этип тоймады.
Авурлукъну янгыз бизге къоймады.
Къарап болмай эди эрингни юзүнө
Ер таптай эди ол, турма ойзүнө.

Унутмасман Нюрлюгъаят гелинни,
Авурлукъну хам гётерип алагъан.
Гечелер геч демей, гюндюз тез демей
Бетине бозарып, телмирип къалагъан.

Клас ёлдашларынг, иш коллективинг.
Сени гетгенингни бек авур алды.
Сыйлы къурдашларынг, сююмлю халкъынг,
Артынгдан бозарып, талчыгъып къалды.
Кидлге тарыкъ-тъазир гъукму тизединг.
Халкъынг учун яшамалы къыз эдинг.

Тавлу да языкъынды, тюзлю да сени.
Гёзяш тёге айта тез гетгенингни.
Бары халкъга булай ярап нечик билгендесен?
Мунча халкъны юргенине балам, нечик гиргендесен?

Ағылюнг сувда, парадодда шунча йыл,
Айлар булан къалса да сен инжинней,
Юртда яшап, уйлер тиздинг, ясадынг.
Жаваплы ишни жан гиргендей яшнатып,

Гъар абатынг ойчеп-бичип басадынг.

Иш деп, уй деп чабувулда турадынг.
Рагватлыкъны излемединг жанынга.
Енгиллик этмедиң балам санынга.
Яллыкъсыз ойтген оймюрюнгэ, энни янаман.
Неге тюгюл, азиз балам, мен янаман.

Юрегим йылай, йылай сан-саным.
Юрекни тамурлары къысыла бара.
Азиз балам энни къастан сав болур,
Юрегиме сенден тийген бу яра?

Азиз балам, авур этдинг ананга.
Юрегим тутулгъан къушдай атыла.
Сын ташынга янгыдан баш имен.
Ойларым төрөндерден тартыла.

Азиз балам улгю болдунг кёплеге.
Дос-ювукъну сукъландырып яшадынг.
Гетдинг балам, къарамайлы артынга.
Чакъсыз сёнген къызыл гюлгэ ошадынг.

Сет-мет тюгюл къатнамайман уюнгэ.
Абатларым ожакъынга алынмай.
Гёрсем балам, сен турмайгъан ожакъын.
Боюм яллай, бал балам, от - ялындай.

Къызынг тувгъан, гелдим гене уюнгэ.
Юрек гъалек, юрек ура юз токъсан.
Алда иймик гюн шавладай ачылып,
Ана жанынг къаршылама сен ёкъсан.

Гюл тереклер савунгда сен ойсдорген,
Гюл ийиси гёзлеринге урагъан.
Абзар-уйгэ шавла чачып турған.
Бюкюреген, кепген сёнген, гёнгю чарс.
Олар сагъа тутгъан иймик, балам, яс.

Къабурунга гелип юрек ачаман.
Гёргемеге болмайман янынга гирип.
Баврум яна, неге битип къалмайман.
Азиз балам, майчыракъ иймик ирип.

Энни балам, мен ойлэнде уьстюме.
Къатты йылап, къайнар гёзяш тёкмессен.
Сойралгъан ананга сагъынчлы къарап.
Сорукъынг гёзлеримден оймессен.

Атынг къойгъан Гюлнара да бой сала.
Сени учун да атынг къойгъан яшасын.
Адамлыгъы, берекети, рагъмусу,
Къыллыкълары балам, сагъа ошасын.

Гъасирет къалдынг бавурунга басмагъа.
Ойбюп-оубюп яшларынгны яшларын.
Бир уланынг, уйч къызынг бар, бал балам.
Сыйпамассан сен оланы башларын.

Энни балам яшларынгы яшларын.
Сыйпап-сыйлап къучагъынга алмассан.
Кёкге чююп, ойре чююп ойнатып,
Къавшалды деп, бешигине салмассан.

Халкъ атынгы бал татытып эсгере
Савда иймик эте сени абурунг.
Женнет бавдай, гелин уйдай безенсин
Азиз балам, сени ятгъан къабурунг.

Азиз балам, гетдинг бизин бозлатып.
Уясындан учгъа къушгъа ошайсан.
Келпетинг бар сен гетсенг де гетмейген.
Юреклени тёр янында яшайсан.

Тенгириден гелген ишге амал ёкъ
Сёзюм къысгъа, дагъы айтма зат билмеймен.
Аналагъа - балаларын - тас этген.
Аллагъ, сенден мен сабурлукъ тилеймен.

Къалгъан авлетлерим, Аллагъ, Сагъа аманат.
Оларсыз яшавума Гюн, не Ай чыкъмай.
Анаман чы къан териме ойсдорген.
Къайсы ана баласына талчыкъмай?

Азизлерим! Магъа айып этмегиз,
Бу къайгъыны булатай авур алгъангъа.
Сиз чи мени гёзлеримни нюрюсюз,
Ойлген языкъ, амал болар къалгъангъа.

Бала гетсе, ана юрек ялында.
Къайгъыланы етмес огъар гъеч бири.
Ойзюнг берип, артда ойзюнг алгъансан.
Ондан бетеринден сакъла, Тенггири!
Адабият бёлюк.

Сегизинчи керен де тогъатартажакъ

Бизге белгили болгъан кийде, ябушувну бокс журасындан Дюньяны чемпиону, миналы дёргелили Шарабутдин Атаев ювукъда, ачыкълашдырып айтгъанда, декабр айны 5-нде, Дубайде касбучуланы арасында овзюню гезикили ябушувун ойтгережек.

Хасавюрт шагъарда Россияны спортуну ат къазангъан устасы Шамил Умакановну эсделигине багъышлангъан 25-нчи керен юрюлген халкъара турнир тамамлангъан.

Дагъыстанны физкультурагъа ва спортгъа къарайгъан министерлигини прес-къуллугъу бизге билдиреген йимик, тутушуп ябушувдан учч гюн юрюлген шо турнирде 250-ден артыкъ кочап овзлени авурлукъларында тогъатартгъан. Дагъыстанлы кочаплар ябушув халчагъа овзлер булан гюч синамагъа чыкъганланы кёбюсөн енгмеге бажаргъан. Шолайлыкъда, бизин республиканы жыйым командасына

Касбу ябушувланы IBA къурумуну чемпиону деген атгъа лайыкълы болмакъ учун ол 86 кило авурлукъда тогъатартажакъ. Ойтгерилежек шо ябушувда огъар кубалы Арлен Лопес къаршы турражакъ. Бугунлеке ерли ол эсгерилген къурумуну шо авурлукъда чемпиону гъисапланы. Шолайлыкъда, гъалиге ерли ябушув халчада гъеч ким овзюню енгмеге болмагъан Шарабутдин Атаев касбучуланы арасында сегизинчи керен де тогъатартажакъ.

Тутушуп ябушувдан халкъара ярышлар

къуршалгъан кочаплар шо турнирни гъасиллерине гёре 6 алтын медальгъа

ес болгъан. Шондан къайры да, олар 4 гюмюш ва 11 бронза медаль алгъан.

МВД-ни чемпионатыны алдынлысы

РФ-ни Буйнакск райондагъы ич ишлер бёлгүюно Управлениеесини начальнигини заместители, бокс ябушувдан спортну мастери Шарабутдин Альбуриев Владимир областны Суздал шагъарында ноябрни 8-нден 15-и болгъунча юрюлген Россияны ич ишлер министерлигини чемпионатында алтын медаль къазангъан.

Шарабутдин эсгерилген чемпионатда Темиркъазыкъ Осетия-Аланиянан гелген боксёр Заурбек Кодзаевни ва Белгород шагъарлы Александр Бондаревни гёrsетилген болжалдан алда утма бажаргъан, Красноярскили боксёр Сергей Козулинден судьяланы бир гёнгюлю къарапы булан усть гелген ва 92 кило авурлукъда чемпионатны овр канзисине гёттерилме бажаргъан.

Ш. Альбуриев артдагъы он йылланы ичинде РФ-ни МВД-сиини чемпионатларанда бокс ябушувдан устюнлюк къазанма болгъан биринчи дагъыстанлы спортчу.

Шарабутдин спортдагъы башлапгъы абатларын Буйнакск шагъарда старший тренер Укъайыл Акаевни ёлбашчылыгъы булан ала. Сонгъа таба Магъачкъала шагъарда Али Алиевни атындагъы спорт усталигъыны овр Школасында

Шарабутдин Альбуриев.

ат къазангъан тренери Рашитбек Альматовну ва овзюню атасы Хазбулат Альбуриевни ёлбашчылыгъы булан спортдагъы усталигъын камиллешдире.

Шарабутдин Альбуриевни ва ону тренерлерин уллу устюнлюгю булан къутлайбыз.

Темиркъазыкъ Кавказны чемпиону

Бираз алларда Тырнауз шагъарда Темиркъазыкъ Кавказ федерал округуну алдынлыгъын алмакъ учун 12-15 йыллыкъ чагъындагъы уланланы ва 16-20 йыллыкъ къызланы арасында каратэ ябушувдан ярышлар ойтгерилген.

Хадиджа Керимова турнирни овр канзисинде.

Буйнакск районну Гъарас күртундан шо турнирге баргъан каратист къызы Хадиджа Керимова овзюню авурлугъунда ябушагъан тенглилеринден уст гелип алтын медальгъа ес болуп къайтгъан. Бу агъамиятлы турнирде алдынлы ер къазангъан спорчулар каратэ ябушувдан Россияны алдынлыгъы учунгъу

ярышларда ортакъчылыкъ этме болажакълар.

Биз де Хадиджа Керимованы ва ону тренери СССР-ни спортуну устасы Темирлан Сахаватовну гъакъ юрекден къутлайбыз ва гележекде болажакъ ярышларда олагъа янги орлуклер ёрайбыз.

Г. КАЗИМОВА.

Бийболат Гъамитовну эсделигине

Алдагъы гюнлерде Магъачкъаладагъы «Труд» деген стадионда авур атлетикадан ойтгерилген турнир тамамлангъан. СССР-ни спортуну устасы Бийболат Гъамитовну эсделигине багъышланып ойтгерилген шо ярышлар Дагъыстанны авур атлетика федерациясыны ва Магъачкъала шагъарны спортгъа, туризмге ва яшёрюмлөр булан иш юрютүвге байлавлу управлениеесини сиптечилиги булан юрюлген. ДР-ни физкультурагъа ва спортгъа къарайгъан министерлигини прес-къуллугъу бизге шо гъакъда билдири.

Ойтгерилген шо ярышларда спортну авур атлетика журасында мекенли орлюклеге етишип гелеген спорчулар булан биргэ жагыиллер де ортакъчылыкъ этген. Ачыкълашдырып айтгъанда, магъачкъалалылардан къайры да, Дербент, Хасавюрт шагъарлардан, олай да Магъарамгент, Пермайск, Бамматбекюртдин, Эндирайден гелген спорчулар да овзлени усталигъы булан бажарывлугъун гёrsетген.

Шо ярышларда Ибрагим Гъажимуратовгъа, Шамил Бинаталиевге ва Самат Ясиевге тенг гелеген спорчулар болмагъан.

Н. БАЙБОЛАТОВ.

Гъикматлы сёзлер

Бугюн Мугъаммат Пайхаммарны (саляллагыу аляйгын ва саллям), ону асъабаларыны, табииинлени бир-нече гъикматлы сёзлерин, насыгъатларын эстгермеге сообиз. Бугюнгү яшавда адашмас, башыбызда терс пикрулар болмас учун ва Аллагын близге дайм рази болагъан күйде близге шолай сыйлы насыгъатлар бек тарыкъдыр.

Пайхаммарыбыз (саляллагыу аляйгын ва саллям) булай айтгъян: «Гъикмат – мұммин гишини тас этген затыңдыр, не ерде ону тапса да, аладыр».

Расулуллагы (саляллагыу аляйгын ва саллям) булай айтгъян: «Мени уымметиме бир заман гележек, беш затны сюежеклер, беш затны унугъажакълар. Дюньяны сюежеклер, ахыратны буса унугъажакълар; яшавну сюежеклер, ольюню буса унугъажакълар; къалаланы, уллу уйлени сюежеклер, къабурлана буса унугъажакълар; байлыкъны сюежеклер, оғъар береген гъисапны буса унугъажакълар; адамланы сюежеклер, Аллагын буса унугъажакълар».

Али асъаба: «Ким женнетге гирме сюе буса, яхши амалланы этмеге алгъасай, ким жағыннемге гирме къоркъа буса, напсы буюрагъан гъарам ишлерден сакълана, ким оълегенин мекенли биле буса, леззетлер оғъар гёрюнмей, ким дюньяны таныса, гъар бир мусибатлар, къыйынлыкълар оғъар енгил бола», – деп айтгъян.

Умар асъаба: «Кёп ювукъланы, къурдашланы гёрдюм, тек тилин сакъламакъдан яхши къурдашны гёрмедим. Кёп опуракълана гёрдюм, тек Аллагыдан къоркъмакъдан сыйлы опуракъны гёрмедим. Кёп малны, байлыкъны гёрдюм, тек Аллагы бергенге рази болмакъдан артыкъ байлыкъны гёрмедим. Кёп яхши амалланы гёрдюм, тек игъласдан, этegen амалны Аллагыны разилиги учун этмекден сыйлы амалны гёрмедим. Кёп тюрлю-тюрлю ашланы да гёрдюм, тек сабурлукъдан татли ашны гёрмедим», – деп айтгъян.

Осман асъаба: «Ибадатны татывун дөрт затда тапдым. Биринчиси – Аллагы борч этген амалланы этмекде, экинчиси – Аллагы гъарам этген затланы къоймакъда, уйчиюнчюсю – яхшылыкъ булан буюруп ва Аллагыдан зувал умут

этип, дөртюнчюсю – гъарамны гери уруп ва Аллагыны ачуундан къоркъмакъда», – деп айтгъян.

Гъамид аль-Лякъкаф: «Биз дөрт затны дөрт затда изледик, тек хата болдуқъ, башгъа дөрт затда тапдыкъ оланы. Кёп малы бар адам бай адам деп тұра әдик. Аллагы берген заттъа рази адам бай адам болгъан экен. Кёп байлыгы бар адам паражат адам деп тұра

кваранғы эте – кёп ашамакъ, зулмучулар булан ёлдаш болмакъ, этген гюнағлагы товба этмеге унутмакъ, кёп умутлары болмакъ. Дөрт зат буса юрекни нюрлю эте – аз ашамакъ, яхши адамлар булан ёлдаш болмакъ, этген гюнағланы унутмамакъ, умутлары аз болмакъ», – деп айтгъян.

Абу Бакр Сиддикъ: «Къарангылыкълар бешdir, оланы ярыкъ этеген заттар

әдик. Паражатлыкъ буса аз малда болгъан экен. Кёп яхшылыкълар, ниъматлар болса, арив яшав бола деп ойлаша әдик. Арив яшав буса савлукъ болса бола экен. Тойгъан къурсакълар булан илмуну излей әдик. Илму буса, ач къурсакъ булан табыла болгъан экен», – деп айтгъян.

Гъасан аль-Басри: «Эдеби ёкъ адамны илмусу ёкъ, сабурлугъу ёкъ адамны дини ёкъ, Аллагыдан къоркъмакълыгы ёкъ адамны Аллагыны янында бир бағьасы да ёкъ», – деп айтгъян.

Къабуль Ағьбар: «Мұммин гиши шайтандан уйч зат булан къутулуп бола – межитге гирмек булан, Аллагыны эстерип зикир этмек булан ва Къуръан охумакъ булан», – деп айтгъян.

Али асъаба: «Аллагыны янында лап да яхшылардан бол, напсынгны янында лап да яманларындан бол, адамланы янында буса адам бол», – деп айтгъян.

Абдуллагы ибн Масъуд: «Аллагы сагъа парз этген затланы күт, лап да ибадатчы болурсан, Аллагы гери уруп гъарам этген затлардан арек бол,

Аллагыдан лап да къоркъагъанлардан болурсан, Аллагы сагъа къысмат этип берген заттъа да рази бол, лап да бай адамлардан болурсан», – деп айтгъян.

Абдуллагы ибн Масъуд дагы да: «Дөрт зат юрекни

да бешdir. Дюньяны сюймек – къарангылыкъ, ону ярыкъ этегени – Аллагыны буйрукъларын күтүп, гърамдан сакъланмакъдыр.

Къарангылыкъ, ону ярыкъ этеген товбадыр. Къабур къарангыдыр, ону ярыкъ этеген «Ля илягъа илляллагъ, Мугъаммат расулуллагъ». Ахырат къарангыдыр, ону ярыкъ этеген яхши аммаллардыр. Сират кёпюр къарангыдыр, ону ярыкъ этеген герти имандыр», – деп айтгъян.

Абдуллагы ибн Амр булай насыгъат берген болгъян: «Ким де беш зат болса, дюньяда ва ахыратда талайлы, насыпли болур. «Ля илягъа илляллагъ, Мугъаммат расулуллагъ», – деп кёп айтмакъ. Бир сынавгъа тюшсе яда бир къыйынлыкъ гелсе «Инна лиллягъи ва инна илягъи ражиун», «Ля гъавля ва ля къувват а илля биллягъиль алийиль азим», – деп айтмакъ. Бир яхшылыкъ, ниъмат болса «Алгъамдулиллягъи раббиль алямин», – деп айтмакъ. Бир ишни башлагъанча «Бисмиллягъир рагъманир рагъим», – деп башламакъ. Гюнагъ иш этсе «Астагъифируллагъаль азим ва атубу илягъи», – деп айтмакъ».

Шунда айттылынгъан гъикматлы сёзлени тюз де англап, олагъа гёре амал этмеге Яраттъаныбыз Аллагы барыбызға да насып берсин. Амин.

● Сорав – жавап

– Оылген адамны борч намазлары ва оразалары къалгъан буса, не этмеге герек?

– Шапии мазгъапгъа гёре, ольюню борч оразалары къалгъан буса ва ол оъзюндөн сонг мал-матагъ къююп гетген буса, ону къардашлары ол саялы шо борч оразаланы төлевнүү гъайын этмеге герек яда кафарат (къоду) чыгъармагъа тийишли. Гъар ораза саялы гёрсетилген кафаратны ольчевю 576 грам будай.

«Тухфат аль-мугътаж» деген китапгъа берилген баянлыкъда Ибн Къасим аль-Абади булай яза: «Валий (ольюню къардашы-вариси) мал-матагъ къалгъан буса, ольюню борч оразаларын төлевнүү гъайын этмеге герек, оланы ол саялы тутмагъа яда къоду төлемеге».

«Нихаят аль-мугътаж» деген китабында Магъаммат Ар-Рамли булай яза: «Әгер де оълю оъзюндөн сонг варислик мал къоймагъан буса, къардашы ол саялы ораза борчларын төлеп тутмагъа яда кафарат чыгъармагъа борчлу тюгюл. Амма шолай этсе (төлесе) яхши болур».

Ибн Гъажар Аль-Хайтами «Тухфат аль-мугътаж» деген китабында булай эсгере: «Кафарат – төлөв оразаланы тутгъандан эсэ артыкъ».

Олай да гъакъылбалыкъ чагъына етишген ольюнию къардашы къайсы буса да адамны гъакъга тутдуруп, къардашы учун ораза тутувну тапшурмагъа бола.

«Нихаят аль-мугътаж» деген китабында Мугъаммат Ар-Рамли булай яза: «Оълюсю саялы къардашлары оъзлер кафарат чыгъармагъа гереклер яда бир адамны тутуп оғъар гъакъ берип яда тегин шо ишни тапшурмагъа герек».

Намазны гъакъында айтагъанда буса, шафии мазгъапда оълю саялы шоланы төлеп къылмагъа да, кафарат чыгъара турмагъа да борч салынмай. Амма этисе яхши санаала.

Ибн Гъажар Аль-Хайтами «Тухфат аль-мугътаж» деген китабында булай яза: «Әгер намазларын төлеп къылмай инсан оълюп гетген буса, оланы төлемей ва къоду чыгъармай. Амма бир ерде эсгерилген күйде, имам аш-Шапии шоланы төлей, деген.

Олай да Ибн Бургъан имам аш-Шапиини бир пикрусун етиштирген. Шогъар гёре, эгер оълю оъзюндөн сонг варислик къойгъан буса, намазланы да оразаланы да төлемеге герек. Шо ойну гъисапгъа алып, бизин мазгъапны хылай алимлери токъташдыргъан күйде, кафарат чыгъарывгъа да шо күйде янашмагъа тарыкълы».

– Эр-къатынын бириси Ислам динден чыкъса, шариат гъукмусу нечек бола?

– «Мингъажжу талибин» деген китапгъа баянлыкъ берегендө имам Жалалутдин аль-Магъали булай яза: «Ювукълукъ этилген сонг шолай болса (оланы бириси динден чыкъса), гебинни юридический гючю тая. Олар идданы вакътисинде (къатын-гишиге эрге чыкъмагъа ярамайгъан заманни болжалы) динге къайтып гелсе, оланы гебини бузула.

Әгер де ювукълукъ этилген сонг шолай болса (оланы бириси динден чыкъса), гебинни юридический гючю тая. Олар идданы вакътисинде (къатын-гишиге эрге чыкъмагъа ярамайгъан заманни болжалы) динге къайтып гелсе, оланы гебини узатыла.

Амма олар экиси де яда бириси идданы болжалы битгенчеге имансызылкъда къалса, оланы айрылыву Ислам динден чыкъгъан мюгълетден тутуп санаала».

Жавапланы Дагъыстан муфтиятны фатава бўлигю онгаргъан

Бетни гъазирлеген Азиз МИЧИГИШЕВ.

№ 43 (143)

- Яшлагъя – таржумалар

Самуил МАРШАК

Эки хоншуун гъакъында

Бизин юртдагъы бир къарт
Гелген хоншу абзаргъя.
Эшегингни бер, хоншум,
Мен барайым базаргъя.
– Эшек бугюн уйде ёкъ,
Эртен гетген бир якъгъя!–
Деген ярлы хоншугъя
Бай хоншусу жавапгъя.
Турагъан заман олар
Лакъыр этип шо күйде
Эшек бир тавуш этген
Эштилердей уйге.
– Алдатдынг, –
дай шонда къарт,
– Эшегинг абзарда бар,
Эшитдик къычырды ол
Генг аран болгъандай тар.
Тек бай бир де енгилмей:
– Неге тарыкъ, – дай, – магъя,
Эки юзлю де болуп,
Ялгъан айтмагъа сагъя?!
Эшегиме инанып,
Инанмайсандыр магъя?
Ялкъып оъзю бу күйден
Ярлы гете бай уйден.
Сонг гёрген ол ёл бойда:
Арыкъ къойну сиривиден
Айрылгъан бирден арып.
Токътагъан булакъбашда
Тав-ташны чыкъгъан ярып.
Исси гюн сувсал болуп,
Салкъынгъа чабып гирген,
Яшыл от оъсген ерни
Оъзю танглап да билген.
Къарт да ону бек байлап,
Инбашына ташлагъан.
Тав арадан уюне
Юрюмеге башлагъан.
Етишип, тез-тез къойну
Гийирген ол арангъя.
Хоншу бай огъар гелген
Юрой туруп гъарангъя:
– Меники тапгъан къюнг,
Сен къайтарып бер, – деген.
Билемен, тапгъанынгъы
Сув ашагъан бир къолда,
Уълкю тюпде янтайгъан
Болгъан дейлер чи ол да.
– Мунда сени къюнг ёкъ,
Излеп чыкъ гъызын табып!
Унутма гетегенде,
Эшикни чыкъма ябып!
Посагъадан артланып,
Бай турагъанда гетме,
Къой бирден маыллагъан
Болмасдай амал этме...
– Алдатгъанынгъы билдим,
Деген бай къазапланып.
Эшитемен къюмнү,
Сес берип азапланып!
Ярлы япгъан эшигин:
Ант этмесем де, хоншум,
Инан сен янгыз магъя.
Гъакъылы да ёкъ къойгъя
Тюшмейдир инанмагъя!

Къумукъ тилге
Насрулла БАЙБОЛАТОВ
таржума этген.

- Охув ожакъларда

Футбол оюнну яш усталары

Буйнакск районну Оъркъавзаныш юртундагъы 1 номерли орта школаны футбол оюнлар юртундагъы майданчасында 9-нчу класланы арасында школаланы Футбол лигасыны муниципал бёлююгю оътгерилди. Оюнлагъя къуршалгъан бары да командалар алдынлыкъ алмакъ учун оъзлени ругъ бирлигин, уъст болма гъасиретлигин ва спортну футбол оюнлар йимик журасында яхши бажарыв-лупулугъун гёрсетмे болдулар.

Къыставуллукъда юртундагъы оюнларда Капир Къумукъ школаны бирикген командасты айрыча уста күйде ойнама болагъанын малим этди ва биринчи ёлугъувдан башлап алдынлыкъны къолдан чыгъармай уъстюнлюк къазанма болдулар.

Атланавулдагъы гимназияны футбол командасты да макътавгъа лайыкълы оюнларын гёрсетип экинчи ерге ес болду, Чиркейдеги кёп тармакълы лицейни футбол оюнчуларыны командасты уъчюнчю ерни алдылар.

Ярышланы муниципал бёлююгюндө алдынлы ерге ес болгъан Капир Къумукъ школаны командасты узакъ къалмай оътгерилежек зоналыкъ оюнларда ортакъчылыкъ этме гъазирлигин гёрелер.

Биз буса яш футболчулагъа гъар абатында уъстюнлюккеге етишип усталыгъын артдырмакъны ёрайбыз.

Гюлзар КАЗИМОВА.
СУРАТДА: футбол оюнларыны
муниципал тиретини
ортакъчылары.

Яшёрюмлер наркотиклеке къаршы

Алдагъы гюнлөрде Къарабудагъентдеги Россияны халкъларыны мердешли маданиятыны центрында торайып гелеген яш наслуна арасында наркотиклени, гъакъылын тунукълашдырагъан оъзге маддаланы къоллавну ва шоланы яйылывун алдын алывъга байлавлу гъаракат оътгерилген.

Эсгерилген районну ич ишлер бёлююнү, гъакъылбалыкъ болмагъан яшланы ишлерине къарайгъан ва оланы ихтиярларын якълайгъан къурумларыны, билим берив управлениеисини сиптечилиги болан оътгерилген шо гъаракатгъа кёбюсю охув ожакъларында охуйгъан уланлар ва къызлар къуршалгъан. Олар оътгерилген шо гъаракатда санлы яшав юрютүвге багъышлангъан, норкотиклени адамны савлугъуна заралы гъакъда ай-

тылагъан шиъруланы охугъан. Ийр айтывда ва бийивде оъзлени пагъмуларын гёрсетген. Сагъналашгъан чыгъышлары булан оърде айтывда агъамиятлы масъалагъа оъзлени тенглилери ни ва уллу залгъа жыйылгъанланы барысыны да тергевюн бакъдыргъан. Оътгерилген гъаракатда айрыча жагълы күйде ортакъчылыгъын болдургъан уланлагъа ва къызлагъа эсделек савгъатлар болан бирге дипломлар тапшурулгъан.

- Халкъ авуз
яратывчулугъундан

Айтывлар ва аталаар сёзлери

Туврасын айтгъангъа тынгла, яревкеге санғырав бол.

***

Тувра сёз темирни тешер, йымышакъ сёз къылышчы гесер.

***

Туврасын айтгъангъа тюбек чагъар.

***

Тувра сёзю тегенеги болур.

***

Тувра сёз айтгъан тувгъанына ярамас.

- Масал

Етти «бай» агъа-ини

Ярлы яшайгъан етти агъа-ини болгъан. Тек олары къайсы тойгъада, булкъаңга да, башгъа ерлеге де гийип барагъан бир йимик арив чепгени, бухари папахы, хром этиклери, хынжалы болгъан.

Оланы гёргенлер гъаман: «Гъейлер, шо пеленчелер нече де бай адамлар экен, еттевюнү де бир йимик багъалы гийими бар», – деп, тамашалыкъ эте болгъанлар.

Иш буса булайына болгъан: етти де агъа-инини янгыз бир чепгени, бир бухари папахы, бир жут этиклери, бир хынжалы болгъан. Агъа-инилени бири къыргъа, халкъ жыйылагъан ерге чыгъа буса, шо гийимлени гийип, тағып чыгъа болгъан.

Шолайына агъа-ини бир-бирине бавурлу буса, татывлу яшаса, ёгъун бар йимик этип гёрсетип бола.

Дёртлюклер

Адамлагъа баш ийме
Макътавну кёп сюеген.
Алгъа чыкъсанг сен азгъа
Къашларын чорт тюеген.

***

Билсенг яхши оъзунге
Этген ишни хадирин.
Тарыкъда табылгъаны
Къалдырма сен хатирин.

***

Яйда исси деп ойлап,
Ишни къойма сен этмей.
Къыш сувукъда да ону
Гезиги къалар етмей.

Н. Б.

Бетни гъазирлеген
Насрулла БАЙБОЛАТОВ.

Темиркъую

Юртну тарихи кёп теренлерден башлана. Халъ ара да юрюлеген хабарлагъа гёре, бу ерлерден елевчю Тимур (Акъсакъ Темир, Темирлан) ойтген болгъан. Яйны яллавну гюнлеринде Къумукътюзден юрой туруп бир ерде де ичме сув тапмай, Темирни асерчилери гъаран юрой болгъан. Оъзенлер, кёллөр батмакълыкълагъа айлангъан, булакълар да къайда ёкъ болгъаны бирев де билмей. Акъсакъ Темирни буйругъуна гёре, къую къазма башлагъанлар. Оланы гъаракаты, къасты бошуна гетмеген, еттинчи гюн гъариси тойгъанча сув ичме болгъан. Атлар ва тюелер де оъз пайын алгъан. Тек гете-гендө, шону суву булан дагъы бирев де пайдаланмасын учун, ичине топуракъ ташлагъан. Шо саялы бу юртгъа Темиркъую деп айтыла.

XIX асруну ахырларында юртда гёrmекли агъвалат бола. Владикавказдан Порт-Петровскиге ерли тартылгъан темир ёл Темиркъуюдан оьте. 1894-нчю йылны январь айыны 1-нде поездлер юрюме башлагъанда станция къурула, биринчилерден

булуп юртда темирёлчулар орунлаша, сонг айланадагъы юртлардан да адамлар гелип яшама башлай. Яшлар учун школа ачыла.

Юрт къайгъылы агъватлар булан да белгили. 1919-нчю йылны август айыны 18-нде станцияны бина-

• Юртланы тарихи

сыны алдында инкъылапгъа къарши дав юрютеген Тав гъукуматы Уллубий Буйнакскийни ва ону ёлдашларын гюллелеген.

Шариат судда Буйнакский айтгъан сёзлени де бирдагъылай эсге алмагъа тюшөдир:

– Мен тавланы арасында оьсгенмен, мисгин халкъны авур яшав-турушун яхши билемен. Сиз мени ва мени йимик дагъы да минглени оълтюрме боларсыз, тек халкъны ичинде яшайгъан ойну оълтюрюп болмажакъсыз! Мен Совет гъакимиятны уьстюнлюгюне къатты күйде инанаман ва шону ювукълашдырмакъ учун оълме де гъазирмен! – деген.

Вокзалны тамларында гъали де гюллелени гъызлары къалгъан. Станцияда къоччакъ инкъылапчылагъа эсделик салынгъан. 70-нчи йыллардагъы ер тербенивден сонг бузулгъан эди, амма сонг янгыртылгъан.

Шо къайгъылы табиат балагъда Темиркъуюда да уллу зараллар болду. Бютюн ульке дагъыстанлылагъа кёмекге алгъасады, Харьковдан гелген касбучулар юртда сегиз яшавлукъ уйлени ва янгы школаны къуруп бергенлер. Медпункт, китапхана, клуб ачылды.

Бугюн Темиркъуюда 2 мингден де артыкъ адам яшай. Олар юртуну тарихи булан оъктем бола ва туристлеге шону гъакъында сююне туруп хабарлайлар.

Бизин мухбирибиз.

В ДАГЕСТАНЕ ДО 500 ТЫСЯЧ РУБЛЕЙ УВЕЛИЧЕНА ЕДИНОВРЕМЕННАЯ ВЫПЛАТА КОНТРАКТНИКАМ-УЧАСТИКИНАМ СВО

ТЕПЕРЬ ПРИ ЗАКЛЮЧЕНИИ КОНТРАКТА
ДАГЕСТАНЦЫ БУДУТ ПОЛУЧАТЬ ДО
1 МИЛЛИОНА РУБЛЕЙ ЕДИНОВРЕМЕННО:

500 000 РУБЛЕЙ – от Республики Дагестан;

400 000 РУБЛЕЙ – из Федерального бюджета;

И НЕ МЕНЕЕ 100 000 РУБЛЕЙ – от своих городов и районов.

ЗАРПЛАТА КОНТРАКТНИКА – от **204 ТЫСЯЧ РУБЛЕЙ** в месяц.

КРОМЕ ЭТОГО, ОНИ МОГУТ РАССЧИТАВАТЬ НА РАЗНЫЕ ЛЬГОТЫ,
КАК ДЛЯ СЕБЯ, ТАК И ДЛЯ СЕМЬИ, В ТОМ ЧИСЛЕ НА ЗЕМЕЛЬНЫЙ
УЧАСТОК В СВОЕМ ГОРОДЕ ИЛИ РАЙОНЕ.

Сёзлени тюп тамурлары

(Этимология слов)

Аргъумакъ – бу сёз аргъымакъ деген сёзден башланмакълыкъ бар.

Аркъалыкъ – шону уьстюнде, гъакъыкъат-гъа ювукълашдырып айтгъанда аркъасында ирахылар ятагъан саялы огъар аркъалыкъ деп айтыла.

Арпачёп – бу, адамны гёзюнү кирпик тамурларындағы безлеке сувукъ тийгенде, бёртюп чыгъягъан чыгъыв. О чыгъывнү гёлеми арпаны биртююнен ошашилы экенге, мунда АРПА деген сёз къоллангъан. Чёп деген сёз буса, ол герти АРПА тюгюл, ону чёп булан тенглештирмө де ярайгъан, ялгъан АРПА демек.

Атоллу – аты уллу (человек с большой буквы), яда ата улу (уллу ата) деген маънада болмакълыкъ да бар.

Аччыдаш – (квасцы), бу сёзде «т» гъарпны орнуна «д» гъарп къысадырылгъан. О бир башлап «аччы таш» болгъан. Эки сёз бирлешенде бир гъарп алышина гезиклер кёп къарышылаша. Тек о ташда чы аччыдан эсе туршусу кёп. О, оьтесиз бек туршулу экенге, халъ огъар аччы деген сёзюн къоллап къойгъандыр. Адам, тишлери къамагъанда ону авзуна салып, увартунда аталап тербей ва о шайлы кёмек де эте. Аччыдашну териленни ийлеп, дабагъладырмакъ учун да къоллай.

Батгъыч – бийик ерге миннеге тюшгенде, биз батгъычны ялкынларына аякълары, бызны баса туруп, оърге оърленебиз. Балики ону башлапгъы аты батгъыч болмайлы басгъым болгъандыр.

Батыр – ери гелгенде кимге де батып болагъан иgit эр.

Башбав – бу бав гъайванны мююзлери не байланы, мююзлөр де башы уьстюнде болагъанга ва ону булан гъайванны башын ари-бери бурагъанда къоллайгъангъа да огъар башбав деген айтылып къалгъандыр.

Беклеме – бек бегилген беклик.

Белбав – белине байланагъан бав.

Агъматхан АСКЕРОВ.

Реклама

КУПИ КВАРТИРУ

НЕДВИЖИМОСТЬ ОТ ЗАСТРОЙЩИКА

Строительная компания
«Ривьера Групп»

МЫ ПОМОГАЕМ СТРОИТЬ НОВУЮ ЖИЗНЬ

- Продажа от застройщиков
- Подбор объектов недвижимости
- Продажа коммерческой недвижимости
- Подбор недвижимости с учетом Ваших предпочтений
- Составление договоров любой сложности
- Юридические сопровождение сделок на всех этапах
- Реализация материнского капитала

ЗВОНИ!!!

+7(928) 809-79-99

